

Osatyökykyisten työkokeilu

Työkykyä ja voimavaroja tukevan kuntouttavan fyysisen työtoiminnan arviointi kykyviisarin avulla

Janne Kärkkäinen

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Osatyökykyisten työtoimintakokeilu

Työkykyä ja voimavaroja tukevan
kuntouttavan fyysisen työtoiminnan arviointi
kykyviisarin avulla

Janne Kärkkäinen
Voimavaraistavien työtapojen ke-
hittäminen sosiaali- ja terveysalalla
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2020

Janne Kärkkäinen

Osatyökykyisten työtoimintakokeilu - Työkykyä ja voimavaroja tukevan kuntouttavan fyysisen työtoiminnan arviointi kykyviisarin avulla

Vuosi 2020

Sivumäärä 70

Opinnäytetyössä tutkittiin sitä, miten kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneet osatyökykyiset henkilöt arvioivat työtoimintakokeilun vaikutuksia osallisuuden kokemukselleen ja kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnilleen. Työkokeiluun osallistuneiden voimavaroja ja työkokeiluun liittyviä kokemuksia selvitettiin Työterveyslaitoksen kehittämän työ- ja toimintakyvyn arviointiin tarkoitetun kykyviisari-kyselyn avulla. Kysely toteutettiin alku- ja loppuhaastatteluina. Kyselyä täydennettiin teemahaastattelun avoimilla kysymyksillä työtoiminnan päätteeksi. Lisäksi teemahaastattelun avoimilla kysymyksillä pyydettiin kahden (2) työn tilaajan edustajan arviota työtoiminnan hyödyllisyydestä ja vaikuttavuudesta.

Osatyökykyisten kuntouttava työtoimintakokeilu toteutettiin yhteistyössä Niemikotisäätiön kanssa. Toimintaan osallistui kuuden (6) henkilön ryhmä, joita yhdistivät mielenterveyden ongelmat. Työympäristö sijoittui Niemikotisäätiön ylläpitämään Kesäharjun toiminta- ja virkistyskeskukseen. Työtoiminnan ohjaustyöhön osallistui kaksi psykiatrisen hoitotyön ammattilaista. Työ oli fyysistä ulkotyötä kartanon puutarhassa ja metsässä. Työtoiminnan ohjaustyössä korostuivat voimavaraistavat työtavat kuntoutumisen tukena.

Arviointitutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena työkokeilun alussa ja lopussa, jolloin osatyökykyisiä haastateltiin yksilökohtaisesti ja haastattelija täytti kyselylomakkeen. Arvioinnissa käytettiin Kykyviisari -kyselylomaketta osatyökykyisten elämäntilanteen selvittämiseen, vahvuuksien löytämiseen ja työkyvyn tarkasteluun. Arvioinnin tehtävänä oli selvittää, minkälaisia muutoksia tapahtuu työkokeiluun osallistuneiden osatyökykyisten oman arvion mukaisessa työ- ja toimintakyvyssä, kun ohjaustyössä käytetään voimavaraistavia menetelmiä ja vahvuuksiin keskittyvää työkyvyn arviointia. Aineisto analysoitiin laadullisella sisällön analyysillä.

Kykyviisari-kyselyn alkuhaastatteluissa osallistujien voimavaroina nousivat esiin hyvä fyysinen toimintakyky, sosiaaliset taidot sekä tulevaisuuden unelmat ja tavoitteet. Kehittämiskohdeena tuotiin esiin yksinäisyyden kokemuksia sekä heikentyneitä osallisuuden ja arvostuksen kokemuksia. Sairauden vuoksi työkyky koettiin heikentyneeksi kognitiivisten taitojen, itsearvostuksen ja toiveikkuuden vähäisyyden sekä fyysisten rajoitteiden vuoksi. Työllistymistä vaikeuttavaksi asiaksi koettiin työmahdollisuuksien puute. Työelämässä jatkamiseen tai työllistymiseen koettiin tarvittavan apua.

Loppuhaastatteluissa osallistujat toivat esiin työtoimintakokeilun muutosvaikutuksina tarpeellisuuden, arvostuksen ja onnistumisen kokemuksia. Työmotivaatio ja toiveikkuus tulevaisuuden suhteen parantui ja tavoitteiden eteen oltiin valmiita näkemään enemmän vaivaa. Työtoiminnan koettiin kohentaneen fyysistä kuntoa ja osallisuuden myötä läheisydentunteen toisia ihmisiä kohtaan koettiin vahvistuneen. Avoimissa kysymyksissä osallistujat kokivat kannustavana positiivisen palautteen antamisen sekä mahdollisuuden vaikuttaa työtehtäviensä valikoimiseen ja aikatauluuttamiseen. Työn tilaaja arvioi työkokeilussa tehdyn työn hyödylliseksi, työmenetelmät osallistujia motivoiviksi ja toiminnan jatkuvuuden mahdolliseksi.

Asiasanat: Osatyökykyisyys, Voimavaraistavat työtavat, Kuntouttava työtoiminta, Työn merkittävyys, Fyysinen työ

Janne Kärkkäinen

Work Experiment for the Partially Disabled - Assessment of Rehabilitative Physical Work Activities that Support Work Ability and Resources with the Talent Visor -A Questionnaire

Year

2020

Pages

70

The thesis examined how participants with partial work-ability in a rehabilitative work experiment assessed the effects of the work experiment on their experience of inclusion and overall well-being. The expectations and experiences of the participants in the work experiment were clarified by means of initial and final interviews conducted with the help of the aptitude survey for work and functional ability developed by the Finnish Institute of Occupational Health, which was supplemented by open-ended questions.

The work experiment for the persons with partial work-ability was carried out in co-operation with the Niemikotisäätiö. The work experiment involved six (6) persons suffering from mental health problems. The work environment was located in the Kesäharju manor in the village of Vuolenkoski. Two psychiatric nursing professionals participated in the supervision of work activities. The work was physical outdoor work in the manor garden and forest in the assignments assigned by the Kesäharju hosts. In work supervision, emphasis was placed on empowering work methods in support of rehabilitation, which form a part of the frame of reference.

The evaluation survey was carried out as a questionnaire survey at the beginning and end of the work experiment, when the participants were interviewed individually, and the interviewer filled in a questionnaire. The aptitude survey for work and functional ability questionnaire was used in the assessment to find out the life situation of the persons with partial work-ability, to find strengths and to examine work ability. The task of the assessment was to find out what kind of changes take place in the work and functional ability of the participants with partial work-ability who participated in the work trial, when empowering methods and strength-focused work ability assessment are used in supervision of the work. The material was analyzed by qualitative content analysis

In the initial interviews of the questionnaire survey, the participants' resources were good physical ability, social skills and dreams and goals for the future. Experiences of loneliness and a weakened experience of inclusion and appreciation were highlighted as areas for development. Due to illness, work ability was perceived to be impaired due to cognitive skills, low self-esteem and lack of hope, as well as physical limitations. Lack of job opportunities was perceived as complicating working possibilities. It was felt that help was needed to continue in working life.

In the final interviews, the participants highlighted the experiences of necessity, appreciation and success as the change effects of the work experiment. Work motivation and optimism about the future improved and more effort was ready to be made towards the goals. Work activities were felt to have improved physical fitness, and with inclusion, the sense of closeness to other people was felt to have strengthened. Participants felt encouraged by positive feedback and the opportunity to influence the selection and scheduling of their work tasks. The client evaluates the work done in the work trial as useful, the working methods as motivating the participants and the continuity of activities as possible.

Keywords: Partially disabled worker, Empowering working methods, Rehabilitative work, Relevance of work, Physical work

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Suomen työvoimapolitiittinen tilanne	7
3	Työn voimavaraistava merkitys	12
4	Osatyökykyisten työllistäminen yhteiskunnallisena haasteena	16
4.1	Toimintakyvyn arviointi ja sosiaalinen kuntoutus	19
4.2	Kuntouttava työtoiminta	21
4.3	Niemikotisäätiö mielenterveyskuntoutujien osallisuuden kehittäjänä	23
5	Voimavaraistavat työtavat työtoiminnan ohjauksessa	24
5.1	Voimavaravalmennus	25
5.2	Toipumisorientaatio.....	26
5.3	Ratkaisukeskeinen lähestymistapa.....	27
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet.....	29
6.1	Tutkimuskysymykset	30
6.2	Arviointitutkimus ja tiedonhankinta.....	31
6.3	Aineiston analyysi	35
6.4	Työkokeilun muutosvaikutusten havainnot Kykyviisari-kyselyn avulla	42
6.5	Teemahaastattelun avoimien kysymysten tulokset osallistujien arvioimana	44
6.6	Teemahaastattelun avoimet kysymykset työn tilaajien arvioimana.....	51
7	Tulokset	54
7.1	Voimavarojen ja kehittämistarpeiden kartoitus Kykyviisari-kyselyn avulla	54
7.2	Työkokeilun muutosvaikutusten havainnot Kykyviisari-kyselyn avulla	55
7.3	Teemahaastattelun avoimien kysymysten tulokset osallistujien arvioimana	55
7.4	Teemahaastattelun avoimet kysymykset työn tilaajien arvioimana.....	56
8	Arviointi	57
8.1	Pohdinta	57
8.2	Kehittämisasetelman luotettavuus ja eettisyys.....	59
8.3	Jatkokehittämisaiheet	63
	Lähteet	64

1 Johdanto

Marinin hallituksen tavoitteena on kehittää osatyökykyisten työllistymisen väyliä valtiontalouden elvyttämiseksi ja kansalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Tavoitteen saavuttamiseksi työllistämisen esteitä on suunniteltu purettavaksi ja osatyökykyisten työmarkkinoihin osallistamisen mahdollistavia joustavia työvoimapoliittisia malleja kehitettäväksi. (Valtioneuvosto 2020.) Osatyökykyisten työllistämistä kehittävät hankkeet ovat luoneet parempia edellytyksiä työllistää osatyökykyisiä kehittämällä asiakaslähtoisempää palvelujärjestelmää ja helpottamalla lainsäädännöllisten muutosten avulla osatyökykyisten asemaa työmarkkinoilla. Myös työnantajien ennakkokäsitykset osatyökykyisiä kohtaan ovat muuttuneet aiempaa myönteisemmiksi. Hallitusohjelman mukaisten työllistämistavoitteiden saavuttaminen vaatii kuitenkin edelleen runsaasti innovatiivisia tekoja osatyökykyisten työmarkkinoihin osallistamiseksi.

Rakennetyöttömyyttä ylläpitävässä yhteiskunnassamme on totuttu, että vain parhaassa työkyvyssä olevat yksilöt osallistuvat työelämään. Avoimien markkinoiden työtarjonnassa työntekijälle asetettu korkea vaatimustaso ylittää usein terveydentilansa vuoksi työelämästä syrjäytyneen toimintakyvyn. Mielenterveyskuntoutujat kokevat usein tulewansa kuntoutetuksi omaan asuntoonsa joutilaaksi syrjäytyneeksi ja yhteiskunnalle hyödyttömäksi yksilöksi. Tästä aiheutunut häpeä aiheuttaa katkeroitumista ja omanarvontunteensa menettänyt kuntoutuja nopeasti omaksuu passiivisen roolinsa, jonka seurauksena elämänhallinta sekä työkyky laskevat edelleen. Rakennetyöttömyyden poistamiseen pyrkivissä maissa, kuten Tanskassa, on saatu jokaisen kansalaisen työllistymiseen kannustavan politiikan myötä tehokkaasti kohennettua taloutta, hyvinvointia sekä sosiaalista osallisuutta.

Mielenterveysongelmaisten asumispalveluissa usein kohdataan työtä haluava, mutta kokemattomuuden ja psyykkisen voimien vaihtelun vuoksi kykyjensä puolesta epävarma kuntoutuja. Etenkin miespuolisten asiakkaiden on havaittu kaipaavan fyysistä toiminnallisuutta sekä hyödyllisyyden ja onnistumisen kokemuksia. Ulkona tapahtuvaa fyysistä työtä, kuten metsätöitä tai siihen verrattavaa toimintaa, ei viime vuosina ole pääkaupunkiseudulla ollut tarjolla mielenterveyskuntoutujille suunnattuna kuntouttavana työtoimintana. Useat osatyökykyisten keskuudessa pidetyt ohjatut fyysiset työtoiminnot ovat kaatuneet holhouskulttuurin byrokraattisiin vastuukysymyksiin. Monilla mielenterveyskuntoutujien asumispalveluiden asiakkailla ei ole terveydellisistä tai elämänhallinnallisista syistä kykyä sitoutua pitkäjänteisesti moniin nykyisen työelämän haasteisiin oireiden aiheuttaman voimien vaihtelun ja sen aiheuttaman epävarmuuden vuoksi. Ohjatun kuntouttavan työtoiminnan kaltaisilla joustavilla työmalleilla ja ohjaustyössä käytettävillä voimavaraistavilla työtavoilla voidaan lähestyä työvoimaa heidän kykyjensä, valmiuksiensa sekä halukkuutensa mukaisesti työtapoihin ja työkohteisiin.

Opinnäytetyössä tutkittiin osatyökykyisille mielenterveyskuntoutujille kohdennettun kuntouttavan työtoimintakokeilun vaikutuksia osatyökykyisten osallisuuden kokemukselle ja

kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Työtoimintakokeiluun osallistuneet arvioivat kokemuksiaan Työterveyslaitoksen kehittämän työ- ja toimintakyvyn arviointiin tarkoitettua kykyviisari-kyselyn avulla. Osallistujat suorittivat ohjatusti Kykyviisari -kyselyn alku- ja loppuhaastattelut, joita täydennettiin avoimilla haastatteluteemoilla. Työryhmä koostettiin Niemikotisäätiön asiakkaita, jotka ovat mielenterveysongelmansa vuoksi osittain tai kokonaan syrjäytyneitä tavanomaisesta työelämästä. Työryhmään osallistui kuusi henkilöä, joista osa oli miehiä ja osa naisia. Lisäksi ulkopuolisia näkemyksiä työtoimintakokeilun hyödyllisyydestä ja ohjaustyön vaikuttavuudesta kerättiin työn tilaajille suoritetuilla teemahaastatteluilla työkokeilun päätteeksi.

Tutkimus-, kehittämis- ja innovointitoiminnan eettisistä lähtökohdista tarkasteltuna kehittämissuunnitelmilla on vaikutuksia yhteiskunnan toimintatapojen ja arvojen muutokseen. Työtoiminta uudistaa palveluja ja toimintatapoja yhteiskunnallisesti vaikuttavalla tavalla. Toiminnallisesti työkokeilulla olisi mahdollista hakea rahoitusta esimerkiksi HORIZON2020 -rahoituksesta. Työtoiminta luo rahallista pääomaa sekä yksilöllistä ja sosiaalista pääomaa. Työtoimintaa voi kohdistaa myös ekologisista lähtökohdista ympäristöystävälliseen työhön, kuten puiden istuttamiseen. Sosiaalinen vaikuttavuus tulee näkymään työllistettyjen osallisuuden kokemuksen edesauttamana voimaantumisenä, joka johtaa elämäntapojen, terveyden ja hyvinvoinnin kohentamiseen sekä yhteisöllisyyden kokemuksen lisääntymiseen. Työtoimintakokeilun vaikuttavuutta voidaan arvioida IOOI-mallin avulla, jossa ihmisten hyvinvoinnin ja yhteiskunnan hyötyjen lisääntyminen on työllistymisen avulla todennäköistä. (Sarlo-Siintola 2019.) Työkokeilun vaikuttavuutta kuvaa se, kuinka voimavaraistavilla työtavoilla ohjatussa työtoiminnassa onnistutaan saavuttamaan toivottuja vaikutuksia osatyökykyisen hyvinvointiin sekä tuottamaan tuloksellisesti hyödyllistä työtä. (Aistrich 2014).

2 Suomen työvoimapolitiittinen tilanne

Hyvinvointivaltion rahoituspohja on monien haasteiden edessä. Talouskasvun hidastuminen, väestön ikääntyminen ja alhainen syntyvyys sekä huono-osaisuuden kasautuminen heikentävät huoltosuhdetta. Kansalaisten hyvinvointiin ja osallisuuteen on investoitu myös siksi, jotta voisimme vaurastua kansakuntana. Sosiaaliturva ei kuitenkaan ole aina sovitettavissa vaihtuviin elämäntilanteisiin ja riippuvuus toimeentulosta heikentää osaltaan työllistymisen edellytyksiä. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus ilmenee eroina väestöryhmien terveydessä ja osallisuudessa sekä työelämän ulkopuolella olevien osuudessa. (Valtioneuvosto 2020.) Pohjoismaisessa vertailussa Suomi on jäänyt työllisyysvertailussa selvästi viimeiseksi. Samalla työvoiman heikko saatavuus ja yritysten rekrytointivaikeudet ovat merkittävä ongelma koko Suomessa. (Hallitusohjelma 2019.)

Suomen elinkeinorakenne on muuttunut viimeisen vuosikymmenen kuluessa voimakkaasti. Rakennemuutokset ovat osa normaalia liiketoiminnan uudistumista ja aluetalouden kehitystä, jonka hallitsemiseksi on luotava monipuolista ja uudistuvaa elinkeinorakennetta. Elinkeinoelämän ja yhteiskunnan sopeutumiseksi muutokseen on kyettävä luopumaan vanhoista rakenteista ja panostettava jatkuvaan elinkeinopolitiikan kehittämiseen ja yritysten näkökulman ymmärtämiseen. (Työ ja elinkeinoministeriö 2019.) Työn murros ja digitalisaatio hävittävät työpaikkoja ja lisäävät työelämän epävarmuutta, mutta luovat myös uusia yrityksiä, toimialoja sekä työtehtäviä. Työtehtävät vaativat entistä korkeampaa osaamista ja heikoimmassa asemassa olevien työntekijöiden vähimmäistyoehojen toteutumisessa on puutteita. Lainsäädännön muutostarpeita työn murroksessa selvitetään uudenlaisen työn teettämisen muotojen, itsensä työllistämisen, osuuskuntien sekä jakamis- ja alustatalouden kehittämiseksi. (Valtioneuvosto 2020.)

Teknologisen kehityksen tuottamaa työelämän rakenteellista muutosta voidaan pitää olennaisena joidenkin ihmisryhmien työelämästä syrjäytymiselle. Nykyaikaisessa työelämässä menestymiselle vaadittavien tietojen, taitojen ja tehokkuuden kysyntään eivät kaikki kansalaiset pysty vastaamaan, jolloin näistä puutteista tulee olennaisia perusteita työelämästä syrjäytymiselle. (Raunio 2006, 76-78.) Työelämästä syrjäytyneet maksaa yhteiskunnalle 27.000 euroa vuodessa ja pitkäaikaisesti jatkuessaan syrjäytyminen aiheuttaa inhimillisen kärsimyksen lisäksi kumuloitunutta sosiaalista, terveydellistä ja taloudellista ylisukupolvista kuormittavuutta. Rakenteellinen välinpitämättömyys siis tulee yhteiskunnalle hyvin kalliiksi ja aiheuttaa inhimillistä kärsimystä. (Vuorikuru 2012, 72.)

Rakennemuutoksessa perinteisempiä teollisuus- ja palvelualojen työpaikkoja on menetetty ja koulutuksellisten sekä ammatillisten pätevyyksien kysyntä ja tarjonta on lisääntynyt. Uusi tekniikka on syrjäyttänyt yksinkertaisempaa työtä ja vaatii työntekijöiltä yhä korkeampaa osaamista, jatkuvaa koulutautumista ja ammatillista liikkuvuutta, joihin kaikki eivät ominaisuuksiensa tai terveydentilansa vuoksi pysty. Rakennemuutosten aiheuttaman työttömyyden, syrjäytymisen ja köyhyyden kärjistyminen riippuu työmarkkinoiden toiminnasta, demografisista tekijöistä ja hyvinvointijärjestelmästä. Aina kuitenkin on paljon tehtäviä, joiden vaatimustaso ei muodostu kynnykseksi työelämässä pärjäämiselle ja säilymiselle. (Raunio 2006, 76-78.)

Tilastokeskuksen (2020) työvoimatutkimuksen mukaan työllisiä oli vuoden 2020 elokuussa 65.000 vähemmän kuin vuotta aikaisemmin. Marinin hallituksen tavoitteena on nostaa työllisyysaste 75 prosenttiin. Työllisyysastetavoite edellyttää, että osatyökykyisten ja vaikeasti työllistyvien osallistumista työmarkkinoille lisätään. Suomessa on 65.000 osatyökykyistä, joilla on halukkuutta sekä valmiuksia palata työelämään. (Hallitusohjelma 2019.) Yhteiskuntamme kestävän talouden turvaamiseksi ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi työmarkkinoille tarvitaan vaikuttavia toimia osatyökykyisten työllistämiseksi. Marinin hallitus

linjaakin, että kaikissa politiikkatoimissa on varmistettava kestävän talouden, ympäristöarvojen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen. Tavoitteena on muuttaa työvoimapolitiikan suuntaa passiivisesta aktiivisempaan suuntaan muiden Pohjoismaiden tavoin, sekä kohdentaa palveluita entistä tehokkaammin. (Valtioneuvosto 2020.)

Marinin hallitus on päättänyt käynnistää osana Suomen kestävän kasvun ohjelmaa selvitystyön osatyökykyisten työllistämiseksi. Tarkoituksena on luoda tavoitteellinen, systemaattinen ja liiketoimintaperusteinen välityömarkkinatoimija Ruotsin Samhall -yhtiön mallin mukaisesti. Samhall AB on Ruotsin valtion tuella osatyökykyisiä ja vammaisia työllistävä osakeyhtiö. Ruotsin valtio edellyttää, että sovittu osuus työntekijöistä siirtyy muiden työnantajien palvelukseen työllistymisedellytysten kehittymisen myötä. Suomen työpankkikokeilussa on kartoitettu vastaavanlaista liiketoimintamallia osatyökykyisten työllistämiseen. Suomen malliksi osatyökykyisten tai muuten vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien työllistämiseen luodaan käytäntö, jossa tarjotaan tuettu työpaikka ja tuetaan työllistettyä työkyvyn edellytysten kehittäessä siirtymään avoimille työmarkkinoille koulutuksen ja tarpeenmukaisten tukitoimien avulla. Selvitystyössä määritellään Suomen mallin sisältö, toiminnan organisoiminen, rahoitus sekä muut toimeenpanojärjestelyt. Suomen mallin tavoitteena on lisätä työpaikkojen monimuotoisuutta ja työyhteisöjen erilaisuuden hyväksymistä. Lisäksi kehitetään yhteyksiä työllisyys- ja sosiaalipalvelujen välille ja luodaan yhteyksiä yksityisiin palveluntuottajiin. Työllistymisen kannustimena toteutetaan työkyvyttömyyseläkkeen lineaarista mallia. Suomen mallin mukaisen osatyökykyisten työllistämisen on määrä käynnistyä viimeistään vuonna 2022. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Marinin hallituksen tavoitteena on nostaa Suomi tasa-arvon kärkimaaksi parantamalla erityisesti työelämän epäkohtia. Hallitusohjelmassa työvoimapalveluita uudistetaan tukemaan nopeaa uudelleen työllistymistä erityisesti välittömästi työttömyyden alkaessa ja mahdollistetaan paremmin yksilöllisten tarpeiden huomioiminen palveluiden saatavuutta, vaikuttavuutta, laatua ja monipuolisuutta kehittämällä. Ura- ja ohjauspalveluita kehitetään monipuolisemmiksi. Työkyvyn kartoituksella, vahvan yksilöllisen tuen tarjoamisella sekä muilla palveluilla tuetaan osatyökykyisten avoimille työmarkkinoille siirtymistä. Työttömien palvelujen uudistuksen tavoitteena on kannustaa työnhakuun helpottamalla lyhytaikaisen työn vastaanottamista, lyhentämällä työttömyysjaksoja ja kohtuullistamalla työttömyysturvan seuraamusjärjestelmää eli purkamalla kannustinloukkuja sekä lisäämällä palkkatuen käyttöä yrityksissä ja kolmannella sektorilla. (Valtioneuvosto 2020.)

Kolmannen sektorin palkkatukea uudistetaan nostamalla vaikeasti työllistyvien osatyökykyisten palkkatuen enimmäismäärää ja poistamalla kolmannen sektorin palkkatuesta työllistämistä estävä 4000 henkilötyövuoden rajoite. Pk-yritysten rekrytointikynnystä madalletaan aloittamalla rekrytuskokeilu työttömän ja työnantajan kohtaamiseksi. Työllisyyspalveluiden järjestäjänä toimiva julkinen sektori voi tuottaa palveluja yhteistyössä yksityisen, kolmannen

sektorin ja järjestöjen kanssa. Keinoina työllisyyspalveluiden hallinnon kehittämiseksi valtakunnallista ohjausta ja hallinnonrajat ylittävää yhteistyötä kehitetään ja kuntien roolia työllisyyspalveluiden järjestäjänä kehitetään. Toimeenpanon tueksi voidaan säätää tarvittaessa erillislainsäädäntö. (Valtioneuvosto 2020.)

Hallitus suunnitelmassa kehitetään yhteiskunnallisten yritysten toimintaedellytyksiä uudistamalla rahoitusta ja tarjoamalla tukea liiketoimintaosaamisen vahvistamiseen. Julkisiin hankintoihin tullaan lisäämään ehto sosiaalisesta työllistämisestä ja kuntouttavan työtoiminnan järjestelmä uudistetaan sosiaalisella kuntoutuksella, jossa otetaan huomioon yksilölliset kuntoutustarpeet työelämävalmiuksien vahvistamiseksi sekä yhteiskunnallisen osallisuuden turvaamiseksi. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden työntekoa estäviä kannustinloukkuja puretaan ottamalla käyttöön osatyökyvyttömyyseläkkeen lineaarinen malli. (Valtioneuvosto 2020.) Nykyisin eläkkeen maksaminen keskeytetään kokonaan ansiorajojen ylityttyä. Linearisessa mallissa käteen jäävä kokonaistulo ei pienene ansioiden kasvaessa, joten se poistaa nykyiset ansiorajojen kannustinloukut. Malli mahdollistaa joustavamman työnteon sekä työansioiden ja eläkkeen yhteensovittamisen. Etuuden saajan kannalta malli on ennustettavampi ja vähentää eläkkeen takaisinperintää. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.)

Aktiivisessa työvoimapolitiikassa vastuu pitkäaikaistyöttömyyden hoidosta määrittyy valtiolle ja työvoimahallinnolle, kuntien ja sosiaalitoimen tuella. Integroidussa aktivointipolitiikassa pitkäaikaistyöttömien aktivointi nähdään valtion ja kuntien yhteisvastuuna. Kuntien sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävät ja vastuut pitkäaikaistyöttömien aktivoinnissa ovat lisääntyneet ja julkisen sektorin vastuu on muuttunut epäselväksi yksilövastuun ja markkinaehtoisuuden korostuessa. (Saikku 2018, 104-122.)

Sosiaali- ja terveysministeriön nimittämä Kansallisen mielenterveys- ja päihdesuunnitelman toimeenpanon ohjausryhmä on tehnyt ehdotuksen mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2020. Ehdotuksessa on mainittu asiakkaan aseman vahvistamisen painopisteiksi kuntoutumista ja työhön pääsyä tukevien toimenpiteiden käyttöönoton. Työhön hakeutumisen kannustavuutta lisätään muun muassa sosiaaliturvaa uudistamalla. Tulevassa sosiaali- ja terveydenhuollon ohjauksessa otetaan huomioon mielenterveystyön erityiskysymyksien, kuten palvelujen tarvelähtöisen tarjonnan ja yhteistyön kehittäminen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Nykyisellään osatyökykyisille tarjotut palvelut ovat hyvin hajallaan palvelujärjestelmässä, mikä vaikeuttaa jäljellä olevan työkyvyn tunnistamista ja johtaa avoimille työmarkkinoille työllistymisen vaikeutumiseen. (Tie työelämään 2017).

TE-toimistojen esimiehille ja asiantuntijoille suunnatussa Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen kysely- ja haastattelututkimuksessa selvitettiin aktiivimallin vaikutuksia. Aktiivimallin käytön ajoittuminen positiivisten suhdanteiden aikakaudelle hankaloitti työllisyyden kehittämisen arviointia aktiivimallin avulla. TE-toimistoissa aktiivimallia ei kuitenkaan pidetty

työvoimapolitiittisesti tarkoituksenmukaisena keinona työllisyyden edistämiseksi. Kyselyyn vastanneiden mielestä ”aktiivimallin avulla ei pystytty vastaamaan erilaisten asiakkaiden motivaatioon, tarpeisiin ja edellytyksiin aktivoitua, minkä takia sitä pidettiin eriarvoistavana, epäoikeudenmukaisena ja väärin asiakasryhmiin kohdentuvana”. (Kyyrä ym. 2019.) Rinteen hallitusohjelmassa aktiivimallin leikkurit ja velvoitteet päätettiin purkaa. Tilalle valmisteltiin malli, jossa työttömän työllistymissuunnitelmassa sovitaan henkilökohtaisesta työnhakuvelvoitteesta ja palveluista, kuten esimerkiksi koulutuksesta ja kuntoutuksesta. Sovittelun työttömyyspäivärahan kehittämisessä pyrittiin huomioimaan työhön osallistumisen helpottaminen sekä muuttuva työelämä. (Hallitusohjelma 2019.)

Raunio (2006) mukaan työvoiman kysyntä ja tarjonta kohtaavat puutteellisesti. Vähäisen ammattitaidon omaavasta työvoimasta on ylitarjontaa ja korkeasti ammattitaitoisesta ylikysyntää. Vähäisen ammattitaidon omaava työvoima ei pysty suuren koulutuskulun vuoksi siirtymään työllisyys- ja uudelleen koulutuksen kautta uusien kasvualojen tehtäviin. Työmarkkinoilla hyödyntämättä jäänyt ylijäämäväestö koostuu vähän koulutetusta ja keskimääräistä iäkkäämmästä väestöstä. Ylijäämäväestön ydin koostuu pitkäaikais- ja pysyväistyöttömistä, joiden yhteiskunnallista asemaa leimaa riippuvuus julkisesta sektorista ja sosiaaliturvasta. Ylijäämäväestön työllistämisen ratkaisu voisi olla vähemmän koulutusta vaativien, paremmin soveltuvien matalan tuottavuuden työpaikkojen luominen. Matalan tuottavuuden työlle on edelleen kysyntää, mutta työllistämisen ongelmaksi muodostuu pitkään työttömänä olleiden kannustaminen töihin, joissa palkka ei olennaisesti eroa yhteiskunnallisten tukien suuruudesta. (Raunio 2006, 78.)

Työelämään integroimiseen tarvitaan yhteiskunnallisia, talouspoliittisia ja yksilöllisesti kuntouttavia toimenpiteitä. Valtioneuvoston kanslian (2020) mukaan rakenteellisen työttömyyden vähentäminen erilaisten kuntouttavien ja räätälöityjen toimien avulla tulee asettaa ensisijaiseksi keinoksi vähentää köyhyyttä ja syrjäytymistä. Tämä tarkoittaa työn tekemisen kannattavuuden tekemistä sosiaaliturvan varassa elämistä kannattavammaksi. Kannustimien ja aktiivin työvoimapolitiikan linja on kuitenkin ollut tehokasta vain helposti työllistyvien ja aktiivisesti työmarkkinoille suuntaavien työttömien parissa. Työttömyyden rakenne on muuttunut hankalammaksi työllistämistä tukevien toimenpiteiden valikoidessa helposti työllistyvät vaikeammin työllistyvistä. (Valtioneuvosto 2020.)

Raunio (2006) mukaan työttömien joukossa on yhä enemmän vaikeasti työllistyviä henkilöitä, joiden työllistymiseen yleisluontoiset toimenpiteet eivät riitä. Yksilöllisiä kohdennettuja toimenpiteitä tarvitaan vajaakuntoisten, eli nykytermein osatyökykyisten, sekä heikosti koulutettujen ja maahanmuuttajien työllistämiseen. Vaikeimmin työllistyvät ovat syrjäytyneitä ja mielenterveys- tai päihdeongelmiensa seurauksena lähes työkyvyttömiä. Työttömyys on kestänyt kauan ja paluu tavanomaiseen työelämään on epätodennäköistä. Kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien henkilöiden kohdalla työllistyminen ei tapahdu nopeasti ja osalle se ei ole

edes realistinen tavoite. Useat henkilöt tarvitsevat alkuvaiheessa apua päivärytminkuntoon saamisessa, elämänhallinnan ongelmien ratkaisemisessa sekä työkyvyn ja terveydentilan kohentamisessa. Kuntouttava työtoiminta pystyy parhaimmillaan tukemaan henkilöä tässä vaiheessa. (Raunio 2006, 84-85.) Työllistymistä tukevien toimien lisäksi tarvitaan osatyökykyisten osallisuutta tukevaa toimintaa, joka ehkäisee syrjäytymistä ja vahvistaa toimintakykyä sekä sosiaalisia taitoja. Osatyökykyisen omien toiveiden ja tarpeiden mukaisen työtoiminnan tarjoaminen lisää itsemääräämisoikeutta ja mahdollistaa tehokkaamman työkyky potentiaalin tunnistamisen sekä työllistymisen mahdollisuuksien kartoittamisen. (Tie työelämään 2017.)

3 Työn voimavaraistava merkitys

Työelämästä syrjäytyminen johtaa työttömyyden myötä työkyvyttömyyden lisääntymiseen, sosiaaliseen syrjäytymiseen ja lisää yksinäisyyden todennäköisyyttä. Yksinäisyyden kokemisen ja työttömyyden välinen yhteys on monisyinen. Taustalla olevat terveysongelmat, erityisesti mielenterveysongelmat, ovat yhteydessä sekä yksinäisyyteen, että työttömyyteen. (Murto & Pentala 2016, 10.) Taloudellisen ulottuvuuden lisäksi työllä on useita merkityksiä ihmisten elämässä. Työ voi antaa kokemuksen yhteiskunnallisesta tarpeellisuudesta ja merkityksellisyydestä, sekä muodostaa sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunteen. Työn tekeminen tukee yksilön terveyttä ja vastaavasti työttömyys aiheuttaa työkyvyn heikkenemistä ja osatyökykyisyyttä, joka altistaa edelleen työttömyyteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016,6.) Kovat arvot omaava työelämäkulttuuri heijastuu yhteiskunnan asenteisiin ja aiheuttaa monelle osatyökykyiselle häpeän kokemuksia ja alhaista itsetuntoa, joista seuraava itsensä hyväksymisen vaikeus vie paljon voimavaroja ja laskee motivaatiota (Vuorikuru 2012, 70).

Työllä on monia myönteisiä vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin, jotka voivat suojata työn ulkopuolisilta mielenterveyttä uhkaavilta tekijöiltä. Työ rytmittää ja ryhdittää elämää tuoden sosiaalisia suhteita, arvostuksen kokemusta ja toimeentuloa. Edellytyksenä kuitenkin on, että työ on hyvin johdettua ja organisoitua sekä työkuormitus työntekijän työkykyyn nähden sopivalla tasolla ja mielekäästä. (Työturvallisuuskeskus 2020.)

Itsemääräämisteorian mukaan autonominen motivaatio käsittää sisäisen motivaation ja hyvin sisäistetyn ulkoisen motivaation, jotka riippuvat psykologisten perustarpeiden tyydyttymisestä (Ryan & Deci 2017, 536-539). Aktiivimallin kaltaiset rankaisuna tai nöyryytyksenä koetut pako- tekeinot eivät lisää motivaatiota työllistymiseen. Kaikkein haastavimmin työllistyvien pitkäaikastyöttömien kohdalla pakkokeinot saattavat lisätä vastarintaa ja passivoitumista. Kannustinloukut eivät myöskään mahdollista tehokasta ulkoista motivaatiota. Syrjäytymisen aiheuttama psykologisten perustarpeiden vaje heikentää itsetuntoa ja hallinnantunnetta. Motivaation lisäämisessä merkityksellistä on hallinnantunteen lisääminen, joka mahdollistaa toivon ylläpidon ja kehittymisen. Kun ihmiset lakkaavat uskomasta työllistymisen mahdollisuuteen,

he menettävät toivon, joka on työllistymisen ja arjen hallinnan kannalta keskeisin asia (Vuori-kuru 2012). Luomalla yksilölliset lähtökohdat huomioivia, riittävän matalan kynnyksen työ-paikkoja, voidaan helpottaa kynnystä työelämään palaamiseen.

Työelämästä syrjäytyneet ovat myös syrjäytyneet kulttuurillisista ja sosiaalisista resursseista, sekä informaatio- ja vuorovaikutusverkostoista. Yhteiskuntapoliittisesti paras keino syrjäyty-misen ja sen aiheuttamien ongelmien ehkäisyyn, sekä yhteiskuntaan integroimiseen on työttö-mien ja erityisesti pitkäaikaistyöttömien aktivoiminen työelämään. Karjalaisen ym. (2002) mukaan muulla yhteiseen toimintaan osallistumisella, kuin työllä, ei ole havaittu vastaavan-laisia mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen integraatioon. Sekä kansallisten, että EU:n tavoittei-den mukaisesti hyvän elämän tarjoaminen kansalaisille toteutuu ennen kaikkea palkkatöihin integroimisen kautta. Raunio (2006) mukaan hyvä elämä toteutuu työhön osallistumalla ja työntekoon myötävaikuttaminen määrittää yksilön sosiaalisen arvon. Julkisen vallan oikeus ja velvollisuus on näistä lähtökohdista toteuttaa työllistymistä edistäviä toimenpiteitä silloinkin, kun ne voivat vähentää yksilön oikeuksia ja itsemääräämistä. (Raunio 2006, 79, 83-84.)

Työturvallisuuskeskuksen (2020) mukaan noin 600.000 suomalaista kokee terveydentilansa rajoittavan työkykyään. Näistä 300.000 osallistuu työelämään ja 240.000 on osa-aikaisella tai täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä. Työkykyohjelma 2019-2023 on osa Marinin hallitusohjel-maa, jonka avulla helpotetaan osatyökykyisten työllistymistä. Ohjelma sisältää kokeiluhank-keita vaikuttavien palveluiden ja toimintamallien käyttöön ottamiseksi. Osatyökykyisten ja erityistä tukea tarvitsevien kuntoutusjärjestelmää uudistetaan kuntoutuskomitean esitysten pohjalta ja mielenterveyspalveluiden saatavuutta tehostetaan. (Valtioneuvosto 2020.)

Raivion (2020) mukaan on todennäköistä, että toimintakyvyn ja työelämävalmiuksien korosta-minen yhteiskunnassamme tulee lisääntymään. Työttömyyden yhtenä trendinä on medikalisoi-minen. Jos ihminen ei saa töitä, hänet pitää kuntouttaa saamaan sitä. Todellisuudessa työllä ja osallisuudella on mahdollisuus kuntouttaa ja jokainen syrjäytyneenä vietetty vuosi heiken-tää merkittävästi yksilön työelämävalmiuksia. Mielenterveyden määrittely ja siitä johtuvat seuraamukset ovat osa yhteiskunnallista kontrollia, jossa yksilöön ja ryhmiin kohdistuva val-lankäyttö arvioi työtä ja sen hyödyllisyyttä. Yhteiskunnan tulisi oivaltaa työnteon mahdolli-suuden merkitys yksilön mielen hyvinvoinnille toipumisorientaation lähtökohdista. (Raivio 2020, 103-105.)

Hyväri (2016) tarkastelee artikkelissaan työntekijöiden keskinäisen tuen ja yhteisöllisyyden merkitystä työhyvinvoinnille. Nykyisessä työelämässä korostuu yksilöllistyminen ja yksilönä pärjääminen sekä selviytyminen monipuolista tietoa ja taitoja vaativasta työstä. Työn vaati-mukset ovat henkilökohtaistuneet ja yksilöiden vastuu omasta menestymisestään lisääntynyt. Hyväri (2016) toteaa Raitasaloon ja Maaniemeen (2006) viitaten, että työssä jaksamisesta ja mielenterveyden ongelmista on tullut keskeinen teema työhyvinvointia koskevissa

keskusteluissa. Mielenterveyden ongelmat ovat lisääntyneet nopeasti sairauslomakausien ja työkyvyttömyyseläkkeiden perusteena. Masennuksen perusteella alkaneiden sairauspäiväraha-kausien määrä on kaksinkertaistunut vuosien 1995-2006 välisenä aikana ja masennuksesta on tullut yleisin työkyvyttömyyden syy. Kuitenkin Terveys 2000-tutkimuksen mukaan masennus ei ole lisääntynyt kyseisellä aikavälillä koko väestön keskuudessa, josta päätelmänä on esitetty masennuksesta olevan aikaisempaa enemmän haittaa sosiaalisuutta ja tiedonkäsittelyä vaativassa työelämässä selviytymisessä. (Gothoni ym. 2016, 163,164.)

Kirjassa Toipuva mieli (Raivio 2020) tulevaisuustutkija ja kokemusasiantuntija Elina Hiltunen toteaa politiikassa tehtävän hyvin lyhytjänteisiä päätöksiä. Väliinputoajien osallisuus ja hyvinvointi sivuutetaan rakenteellista työttömyyttä ylläpitämällä, jonka vuoksi meillä on samanaikaisesti ihmisiä, jotka uupuvat liialliseen työhön ja työelämästä syrjäytyneitä ihmisiä. Meillä kaikilla on riski tulla sivuutetuksi työmarkkinoilta toimintakyvyn heikkenemisen myötä ja menettää masennukselle altistava osallisuuden ja tarpeellisuuden kokemus. Toisaalta tulevaisuuden työ vaatii paljon tunneälyä ja emotionaalista osaamista, joka voi antaa uuden mahdollisuuden myös mielenterveydenhäiriöistä toipuville osatyökykyisille ihmisille. Lisääntyvä etätyö voi auttaa myös toipumisessa ja stigman vähentämisessä, kun ulkoinen habitus, harhat tai introvertti käytös ei tuota samanlaisia ongelmia etätyössä kuin työpaikalla. (Raivio 2020, 173-175.)

Hyväri (2016) toteaa työelämän olosuhteiden muutoksia seuraavien työolotutkimuksien osoittavan Lehdon ja Sutelan (2008, 218-219) mukaan, että ”2000-luvun vaihteen työelämään paikantui monisyinen, talouden suhdanteisiin ja työn laadun muutokseen liittyvä murroskausi, joka johti muun muassa työn henkisen rasittavuuden, epävarmuuden kokemusten ja psyykkisten oireiden lisääntymiseen”. Hyvärin (2016) mukaan työelämän muutokset ja niiden aiheuttamat työhyvinvoinnin ongelmat haastavat etsimään työssä selviytymistä ja jaksamista sekä terveydellisiä ongelmia ennaltaehkäiseviä työhyvinvointia lisääviä tekijöitä. Sosiaalisten suhteiden, yhteisöllisyyden vahvistumisen ja erilaisten keskinäisten tuen muotojen vaikutuksia on selvitettävä. (Gothoni ym. 2016, 164, 165.)

Hyvärin (2016) mukaan ”Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sosiaalisen toimintaympäristön ominaispiirteitä, kuten sosiaalisia verkostoja, normeja, luottamuksen rakenteita, jotka edistävät ja tehostavat verkostonjäsenten sosiaalista vuorovaikutusta ja heidän tavoitteidensa toteutumista”. Putnamiin (2000) viitaten Hyväri toteaa tiiviiden sosiaalisten verkostojen rakentavan yleistynyttä vastavuoroisuutta ja luottamusta, joka on keskeinen tekijä sosiaalisen pääoman kehittämisessä. Taittoseen ym. (2008) viitaten Hyväri (2016) toteaa työyhteisöjen sosiaalisen pääoman ja hyvinvoinnin välistä yhteyttä selvittänyt tutkimus osoittaa, että parantamalla työryhmien sisäistä kommunikaatiota voidaan lisätä työntekijöiden kokemuksia oman ryhmän tehokkuudesta ja töiden sujuvuudesta. Kiinnittämällä huomiota työryhmien sisäisen vuorovaikutuksen tapaan ja toimivuuteen organisaatio kykenee lisäämään työntekijöiden

kokemuksia tehokkuudesta ja sujuvuudesta, joilla on vaikutuksia myös työhyvinvointiin. (Gothi ym. 2016, 166, 167.)

Masto -hankkeessa 2008 - 2011 selvitettiin masennusperäisen työkyvyttömyyden vähentämisen keinoja. Hankkeen arvion mukaan työpaikat ovat eräs keskeinen henkisiä voimavaroja ja proaktiivisuutta edistävä sekä mielenterveyden häiriöitä ehkäisevä toimija. Esimies- tai ohjaustyössä avoin, luottamuksellinen ja työntekijöitä monipuolisesti tukeva vuorovaikutus tuottaa voimaantumista. Dialogisessa esimiestyössä vaaditaan esimieheltä kiinnostusta ja kunnioitusta sekä valmiutta altistaa itsensä omien tunteidensa osalta työhön. Pystyvyyden tunnetta voidaan näillä keinoin tukea ja vahvistaa. Lisäksi kuntouttavan työtoiminnan kaltaisissa vertaisryhmissä saadaan toisilta osallistujilta kannustusta ja oppia vastoinkäymisten voittamiseen ja asioihin pystyvyyden tuntemuksen ylläpitämiseen. (Masto-hanke 2011, 32.)

Särkelä-Kukon ja Rouvinen-Wileniuksen (2014) määritelmän mukaan osallisuus on syrjäytymisen vastavoima, joka koostuu voimaantumuksesta (empowerment), elämänhallintavalmiuksista ja identiteetistä. Osallisuus on yksilöllinen kokemus kuulumisesta yhteisöön ja yhteiskuntaan, jossa keskeistä on luottamus, kuulluksi tuleminen ja sitoutuminen. Yhteenkuuluvuuden tunne, turvallisuus ja oikeudenmukaisuus muodostavat pohjan omakohtaiselle sitoutumiselle, vastuunotolle sekä omaehtoiselle toiminnalle ja vaikuttamiselle. Osallistamisella ja aktivoinnilla voidaan tukea omaehtoista osallisuutta ja kuulumisen tunnetta, mutta samalla tulisi antaa valtaa vaikuttaa osallistumisen muotoihin ja tapoihin. Yhteiskunnassa osallistamisen ja aktivoinnin näkökulma on usein järjestelmien ja rakenteiden näkökulma, jolloin yksilö ei saa valtaa omaehtoiseen osallisuuden mahdollisuuksien lisäämiseen ja osallistumisen kynnys kasvaa. (Särkelä-Kukko & Rouvinen-Wilenius 2014, 9, 36-37, 47.)

Vaikka työstä ei saataisikaan merkittävää rahallista korvausta, voi sillä olla monia myönteisiä osallisuuden tuottamia vaikutuksia. Alueellisessa terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa on vapaaehtoistyöllä havaittu monia ja molemmin suuntaisia positiivisia vaikutusmekanismeja. Hyvä terveys ja toimintakyky lisäävät osallistumista vapaaehtoistoimintaan ja osallistuminen parantaa edelleen koettua toimintakykyä ja terveyttä. Mahdollisuus toimia yhdessä muiden kanssa liittää ihmistä osaksi yhteisöä ja luo merkityksellisyyden kokemusta. Vapaaehtoistyön voimaannuttavaa vaikutusta lisää yhteistä hyvää tavoittelevan toiminnan antama merkityksellisyyden kokemus, jossa palvelujärjestelmän autetusta tulee itsestään auttaja. Epäsuhtainenkin vastavuoroisuus vahvistaa toimintavalmiuksia yhdistämällä ihmisiä ja rakentamalla näiden keskinäistä kunnioitusta. (Murto & Pentala 2016,4.)

Yksilön sosiaalista kanssakäymistä rajaavat ja mahdollistavat yksilötekijät sekä ympäristötekijät. Osallistuminen ja sosiaalisesti aktiivinen elämä tuovat arkeen rytmiiä sekä osallisuutta tukevan sosiaalisen ympäristön. Sosiaaliseen elämään painottuvat vuorovaikutussuhteet toisten ihmisten kanssa, omien valintojen tekeminen, ilon kokeminen ja voimaantuminen, joiden

positiiviset vaikutukset luovat työllistymistä edistäviä vaikutuksia. Osallisuutta edistävässä toiminnassa asiakkaat laativat henkilökohtaiset tavoitteensa tarpeenmukaisesti tuettuna omien kykyjensä mukaisen toiminnan löytämiseksi. (Murto & Pentala 2016,10.)

Gothoni ym. (2016, 18) on todennut Skelenburgiin ja Klandemansiin (2013) viitaten, että osallisuutta edistävässä yhteiskunnassa ihmisten tulisi pitää huolta itsensä lisäksi myös toisistaan, sekä löytää keinoja myös heikoimmassa asemassa olevien jäsentensä hyvinvoinnin turvaamiseksi. Erityisesti taloudellisen taantuman aikoina yhteiskunnallisten instituutioiden sosiaalinen vastuu siirtyy enemmän kansalaisten harteille ja heikoimmassa asemassa olevien omille. Gothonin ym. (2016, 18-19) mukaan osallisuuden lisääminen edellyttää verkottumista, kumppanuutta ja laaja-alaista sektorit ylittävää toimintaa. Kulttuurinen monimuotoistuminen sekä ongelmien monisäikeistyminen lisää joustavan ja erilaisuutta huomioivan osallistavan yhteisöllisyyden tarvetta. Inklusiivinen yhteiskunta rakentuu vahvoista verkostoista, keskinäisestä luottamuksesta ja kunnioituksesta sekä solidaarisesta yhteistyöstä.

4 Osatyökykyisten työllistäminen yhteiskunnallisena haasteena

Osatyökykyinen on henkilö, jolla on käytössään osa työkyvystään ja halua tämän kyvyn käyttämiseen. Aiemmin käytetyn vajaakuntoinen -käsitteen korvaavassa osatyökyvyssä keskitytään menetetyn työkyvyn ja sairauden tarkastelun sijasta jäljellä olevan työkyvyn säilyttämiseen ja hyödyntämiseen henkilölle soveltuvalla tavalla, sekä etsitään työllistymistä parhaiten tukevat vaihtoehdot palveluiden, tukien ja etuuksien joukosta. Mielenterveyden häiriöt sekä tuki- ja liikuntaelinsairaudet ovat suurimmat syyt osatyökykyisyydelle. Osatyökykyisyys koskettaa laajaa joukkoa erilaisen taustan omaavia henkilöitä, jotka ovat eri-ikäisiä sekä erilaisen koulutus- ja ammattitaustan omaavia. Osatyökykyisyys voi liittyä työskentelyyn yleensä tai erityisesti joihinkin työtehtäviin ja osatyökykyisten oireet tai työkyky voivat vaihdella huomattavasti. Osatyökykyisyys on sidoksissa yksilölliseen osatyökykyisyyden syyhyn sekä työhön ja sen vaatimukseen. Työttömyys voi tuottaa osatyökykyisyyttä ja osatyökykyisyys voi lisätä työttömyyttä. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2016.)

Yli puolella työikäisistä on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma. 600.000 kansalaista kokee tämän terveydentilan heikentymisen vaikuttavan työn tekemiseen tai työllistymismahdollisuuksiinsa, eli he ovat osatyökykyisiä. Osatyökykyisten työllisyysaste on Suomessa muuta Eurooppaa matalampi. Suomessa osatyökykyisillä on muita suurempi riski menettää työnsä ja muita vaikeampi työllistyä tai palata työelämään. Kuitenkin työelämän ulkopuolella olevista osatyökykyisistä 65.000 haluaisi työskennellä, ja oman arvionsa mukaan myös kykenisi työskentelemään. (Suomen sosiaali ja terveys ry 2020.)

Yhteiskunnallisessa perustilanteessa terve aikuinen hankkii työllään toimeentulon itselleen ja perheelleen. Hyvinvointiyhteiskunnassa yksilön ja hänen perheensä toimeentulo turvataan silloin, kun hän on hyväksyttävästä syystä, kuten sairauden vuoksi estynyt hankkimasta toimeentuloaan. Sosiaaliturvalla ja työllä hankittu toimeentulo saattavat olla ristiriidassa työllistämisen kannalta. Hyvätasoinen ja pitkäkestoinen sosiaaliturva saattavat heikentää halukkuutta hakeutua töihin. (Hallitusohjelma 2019.) Osatyökykyisen motivoituminen töihin hakeutumiseen edellyttää palkkatasoa, joka on parempi kuin toimeentulo sosiaaliturvan varassa. Lyhytaikaisenkin työn vastaanotto saattaa johtaa sosiaaliturvan huojuntaan ja palautusten kierteeseen, jotka toimivat pelotteena ja esteenä töihin hakeutumiselle. Olennaista on, kuinka paljon parempaa palkkaa osatyökykyinen edellyttää saavansa, jotta töihin hakeutuminen olisi tarkoituksenmukaista huomioon ottaen hänen elämäntilanteensa. Osatyökykyisen saattaa olla vaikea ymmärtää sitä logiikkaa, jolla palkan ja toimeentuloturvan sekä eri kustannusten korvausten taso ja riippuvuus toisistaan on järjestelty. Palkan perusteella voi seurata etuuksien leikkaantumista. Asumistuki riippuu palkasta sekä toimeentuloetuudesta ja virheellisistä suorituksista seuraa takaisinperintä. (Arajärvi 2009, 109-110.)

Toipuva mieli -kirjassa haastatellun Suomen mielenterveys ry:n kehitysjohtajan Kristian Wahlbeckin mukaan merkityksellinen työ on tärkeä asia jokaisen mielenterveydelle, jonka puute johtaa huonovointisuuteen. Kuitenkin osatyökykyisiä, joilla olisi halua päästä työmarkkinoille, ei oteta töihin. Tällä hetkellä ei ole tarjolla polkuja eikä alustoja, jotka töihin pääsyn mahdollistaisivat. Wahlbeckin (2020) mukaan kuntoutuksessa mennään väärin paradigmojen mukaan, jolloin ensin tehdään suojatyötä, sitten työharjoittelua ja vähitellen siirrytään vapaille työmarkkinoille. Asiakaslähtöisempi tapa toimia sekä yhteisön että yksilön näkökulmasta olisi Sijoita ja tue -malli, jossa mennään siihen työpaikkaan, jonne itse halutaan ja jossa pärjäämistä tuetaan. (Raivio 2020, 176.)

Raunio (2006) mukaan vaikeasti aktivoitavien työllistämässä voidaan käyttää kahta erilaista strategiaa. Työmarkkinoita voidaan pyrkiä laajentamaan kaikille sopiviksi siten, että myös erityisjärjestelyitä tarvitsevat vaikeasti työllistyvät voivat osallistua työmarkkinoille. Toisena vaihtoehtona on luoda Tanskan mallin mukaisesti kolmannelle sektorille vaihtoehtoisia, erillisiä työmarkkinoita, joilla mahdollistetaan yksilöllinen, aktivoitavan toiveiden, tarpeiden ja resurssien mukainen toiminnallisuus, jonka pääasiallisena tavoitteena on osallistujan arvokas aktiivinen elämä. Kolmannelle sektorille työllistyminen on monelle ainoa realistinen mahdollisuus osallistua työelämään. Kolmannelle sektorille aktivoiminen laajentaa vaikeasti työllistävien valinnan mahdollisuuksia ja itsemääräämistä, jonka vuoksi sitä voidaan pitää passiivista sosiaaliturvan varassa elämistä parempana vaihtoehtona. (Raunio 2006, 92-93.) Kehittämisvaiheessa oleva Suomen mallin mukainen liiketoimintaperusteinen välityömarkkinatoiminta tavoittelee osatyökykyisten työllistämistä avoimille työmarkkinoille tarjoamalla tuetun työpaikan sekä tarpeenmukaisen koulutuksen ja tukitoimet. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020).

Sosiaalihuoltolaissa on määritelty asiakkaan etua arvioitaessa otettavaksi huomioon hänen toivomuksiaan, taipumuksiaan ja muita valmiuksiaan vastaavan koulutuksen, työelämäväylän sekä osallisuutta edistävän toiminnan tarjoaminen. Asiakkaalle on turvattava itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistuminen, sekä tarjottava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan. Asiakkaan on saatava tarpeisiinsa nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää tukea. Lain tarkoituksena on edistää osallisuutta ja parantaa yhteistyötä sosiaalihuollon ja kunnan eri toimijoiden sekä muiden toimijoiden välillä tavoitteidensa toteuttamiseksi. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 1§,4§,17§.)

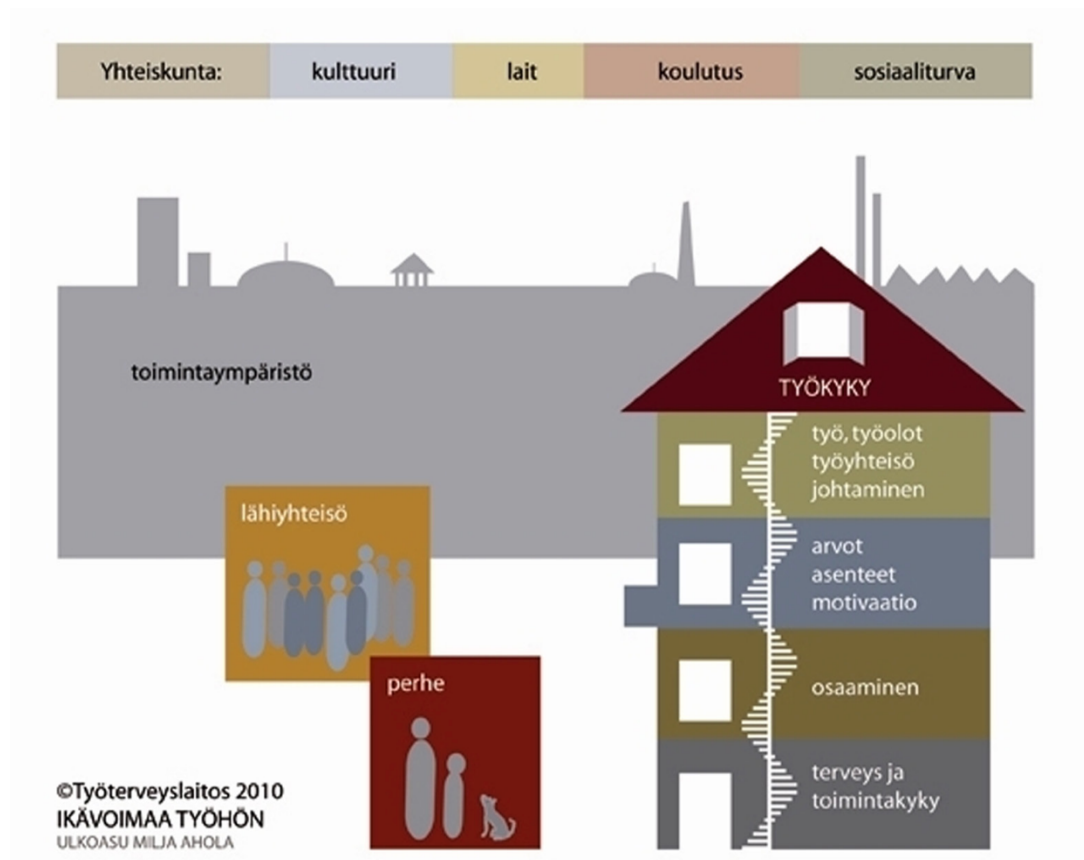
Vuodesta 2015 vuoteen 2018 toimineen Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) -kärkihankkeen tehtävänä oli vahvistaa osatyökykyisten asemaa työmarkkinoilla. Hankkeen myötä toteutetuilla lainsäädännöllisillä toimilla ja asiakaslähtöisillä palvelujärjestelmillä on onnistuttu nostamaan osatyökykyisten työllisyysastetta ja vähentämään työvoimavajetta. Myös työnantajien ennakkokäsitykset osatyökykyisiä kohtaan ovat muuttuneet aiempaa myönteisimmiksi. Hankkeen tavoitteet pohjautuivat havaintoihin osatyökykyisten työllistymisen esteinä olevista ennakkoluuloista ja tiedon puutteesta, toimeentuloturvan loukuista, työnantajan kokemista riskeistä ja luottamuspulasta sekä osatyökykyisten saaman tuen ja ohjauksen epämääräisyydestä. (Mattila-Wiro & Tiainen 2019.)

Osatyökykyiset työssä -ohjelmassa (Osku 2013-2015) selvitettiin osatyökykyisten työllistymisen haasteita ja etsittiin niihin ratkaisuja. Ohjelman päätavoitteena oli parantaa osatyökykyisten mahdollisuuksia työllistyä tai jatkaa työssä sekä vähentää osatyökykyisyyteen liittyviä ennakoasenteita. Ohjelmassa havaittiin, että vähäinenkin työkyvyn alenema johtaa usein syrjäytymiseen työmarkkinoilta. Osatyökykyiset ovat suuri työvoimapotentiaali, joiden työllistymisen tukeminen on tärkeää talouden kestävyuden ja työvoiman tarjonnan kannalta sekä oman toimeentulon, hyvinvoinnin ja osallisuuden näkökulmasta. Ohjelma osoitti, että oikeilla toimilla osittaista työkykyä voidaan vahvistaa ja selviytymistä työelämässä merkittävästi tukea. Esimerkkinä toimivista menetelmistä mainitaan työkykykoordinaattoreiden koulutuksessa painotettu ratkaisukeskeinen työote, jossa huomio suunnataan mahdollisuuksiin ja ratkaisuihin. Yhteys asiakkaaseen luodaan osoittamalla arvostusta ja rakentamalla luottamuksellinen suhde. Ohjauksen kokonaisuus koostuu ihmisestä ja palvelujen tarjoamista keinoista sekä työstä, johon pyritään. Ratkaisukeskeinen työote (kts. 5.3) keskittyy asiakkaan vahvuuksiin ja voimavaroihin. Asiakkaan ja ammattilaisen arvostava, kunnioittava, hänen valintojansa kunnioittava ja toiveitansa kuuleva kohtaaminen voi vaikuttaa asiakkaan koko elämään. Asiakastyössä suhde on parhaimmilla dialogi, jossa suuntaa ja ideoita haetaan yhdessä. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2016.)

4.1 Toimintakyvyn arviointi ja sosiaalinen kuntoutus

WHO:n määritelmän (2013) mukaan ”mielenterveys on hyvinvoinnin tila, jossa ihminen pystyy näkemään omat kykynsä ja selviytymään elämään kuuluvissa haasteissa sekä työskentelemään ja ottamaan osaa yhteisönsä toimintaan”. Mielenterveyteen liittyvä osaaminen muodostuu esimerkiksi elämäntaitoista, tunne- ja tietoisuustaidoista sekä vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaidoista. Psykkistä kuntoa voi vahvistaa tiedolla ja harjoitteilla, jotka kehittävät mielenterveyttä suojaavia sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä. Mahdollisuus työskennellä, vaikuttaa ja toteuttaa itseään ovat mielenterveyttä suojaavia ulkoisia tekijöitä. (Suomen mielenterveys ry.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) mukaan toimintakyvyn ulottuvuudet määritellään fyysisinä, sosiaalisina, kognitiivisina ja psyykkisinä ulottuvuuksina. Fyysinen ulottuvuus sisältää terveyttä ja toimintoja. Kognitiivinen ulottuvuus sisältää tiedon käsittelyn ja ongelmanratkaisun alueita. Psykkisellä ulottuvuudella tarkoitetaan minään ja maailmankuvaan liittyviä voimavaroja, mielialaa ja tunteita. Sosiaalinen ulottuvuus tarkoittaa vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä voimavaroja sekä kykyä toimia erilaisissa yhteisöissä ja ympäristöissä. (Kostilainen ym. 2018,164.)

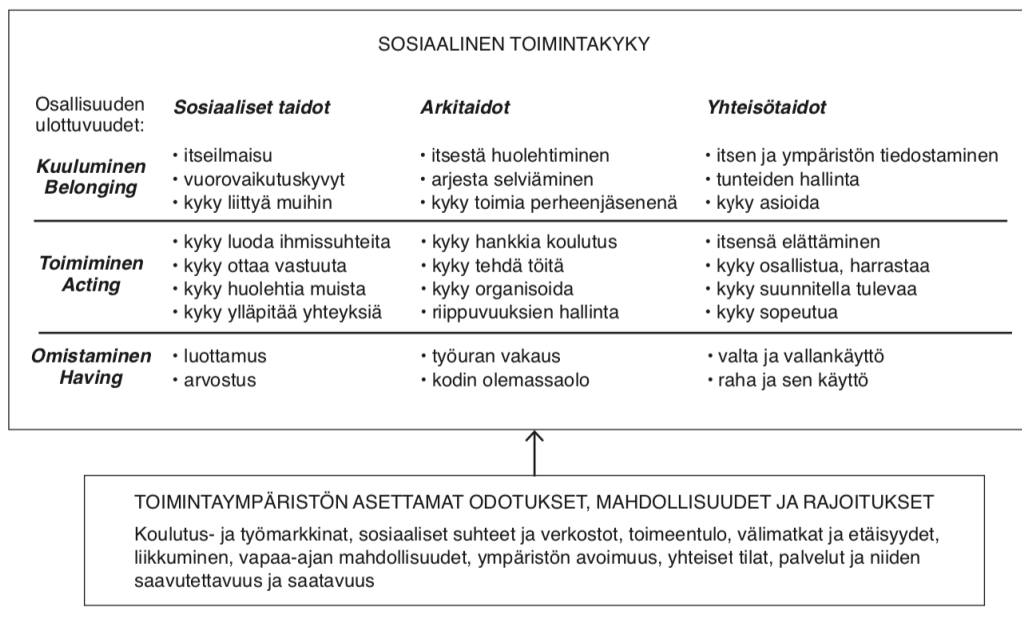
Kuvio 1: Työkyvyn talo -malli työhyvinvoinnin perustana (Työterveyslaitos 2010: *Ikävoimaa työhön*).

Vuonna 2016 voimaan tullessa uusitussa sosiaalihuoltolaissa kiinnitetään entistä enemmän huomiota tuen ja palveluiden tarpeiden selvittämiseen. Siksi myös toimintakyvyn arvioinnilla on aiempaa suurempi rooli. Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettua tehostettua tukea, joka vahvistaa sosiaalista toimintakykyä, torjuu syrjäytymistä ja edistää osallisuutta. Sosiaalinen toimintakyky ja kuntoutustarve täytyy lain mukaan selvittää kaikilta sosiaalisen kuntoutuksen asiakkailta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Toimintakyvyn arviointi on tärkeä osa työvoimahallinnon ammattilaisten ohella myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten työtä. He arvioivat Toimia-tietokannasta löytyvien erilaisten menetelmien avulla asiakkaidensa toimintakykyä ongelman ja arvioinnin tarkoituksen lähtökohtien mukaisesti. Toimintakyvyn arvioinnissa kerätään, yhdistetään ja tulkitaan sekä kuvailevaa tietoa, että mittaus- ja arviointituloksia. Toimintakykyä voidaan arvioida esimerkiksi asiakkaan voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamiseksi sekä tavoitteiden asettamiseksi. (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Osatyökykyisen toimintakykyä arvioitaessa tulee huomioida ero potentiaalisen ja aktuaalisen sosiaalisen toimintakyvyn välillä. Yksilöllinen potentiaalinen sosiaalinen toimintakyky muodostuu arvoista, motiiveista, tavoitteista, temperamentista ja sosiaalisista taidoista. Potentiaalisen toimintakyvyn aktualisoituminen mahdollistuu vain ympäristön, yhteiskunnan sekä sosiaalisen verkoston tarjoamien mahdollisuuksien ja haasteiden avulla. Aktuaalista sosiaalista toimintakykyä ilmentää toimijuus yhteisöä kannattelevissa rooleissa, sekä sosiaalisena aktiivisuutena ja osallisuutena vuorovaikutuksessa sosiaalisissa verkostoissa. (Tiikkainen & Heikkinen 2011.)

Työn ja työhyvinvoinnin kehittämissuunnitelmassa uudistetaan työelämän toimintatapoja ja sen osana toteutetaan työn, terveyden ja työkyvyn tutkimus- ja kehittämissuunnitelma. Työikäisten työ- ja toimintakykyyn liittyvän tutkimuksen avulla pyritään kehittämään työelämän palvelujärjestelmiä. Kehittämissuunnitelman tavoitteena on nostaa Suomi johtavaksi työelämäinnovaatioiden kehittäjäksi ja työhyvinvoinnin kärkimaaksi vuoteen 2030 mennessä. (Valtioneuvosto 2020.)

Vuokila-Oikkosen ja Keskitalon (2018, 168) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen voimavara- ja ratkaisukeskeisten menetelmien kehittämisellä voidaan luoda tulevaisuuteen suuntautunut ajattelutapa, joka vahvistaa voimavaroja ja kyvykkyyttä. Sosiaalisen kuntoutuksen koulutuksessa tehdyssä tutkimuksessa havaittiin tärkeänä elementtinä vuorovaikutuksessa voimavarojen ja vahvuuksien nimeäminen ääneen aina, kun se oli mahdollista. Kiinnittämällä huomiota voimavaroihin havaittiin niiden vahvistuminen asiakkaan kokemuksessa. (Vuokila-Oikkonen & Keskitalo 2018, 167-169.)

Kuvio 2: Sosiaalinen toimintakyky (Vuokila-Oikkonen & Keskitalo 2018)

Hyväri (2016) toteaa Nylundiin (2005) viitaten, että vertaistoiminta ja vertaisryhmät muotoutuvat samanlaisia elämäkokemuksia jakavien kansalaisten yhteisille tavoitteille ja Mikkoseen (2009) viitaten, että tyypillisesti vertaistukiryhmät ovat erilaisia sairauksia tai kriisejä kokeneiden pienimuotoiset ryhmät. Vertaistuen mahdollisuuksia voi hyödyntää työelämässä tukemaan organisaation perustehtävää, samalla lisäten luottamukseen perustuvaa sosiaalista pääoma, työhyvinvointia sekä yhteisöllisyyttä. (Gothoni ym. 2016, 165, 166.) Kokemusasiantuntijuutta pyritään lisäämään ja hyödyntämään monipuolisemmin useissa mielenterveystyön organisaatioissa, kuten Niemikotisäätiössä, joka kouluttaa halukkaista asiakkaistaan kokemusasiantuntijoita toimimaan vertaisryhmissä mentoreina ja kokemuskouluttajina. Kokemusasiantuntijat jakavat kokemuksiaan ja näkemyksiään vertaisryhmissä mielenterveyden ongelmien kanssa elämisestä. He voivat luoda ammattimaista avuntarjoajaa helpommin lähestyttävän, avoimen keskusteluilmapiiirin samojen haasteiden ja voimavarojen yhteisölliseen käsittelyyn.

4.2 Kuntouttava työtoiminta

Opinnäytetyössä tarkastellaan työkokeilua kuntouttavana työtoimintana. Työtoiminta on kuntouttavaa toimintaa, jota järjestetään työttömille ja osatyökykyisille toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja edistämiseksi sekä elämännäköntunteen ja työllistymisen tukemiseksi. (Karjalainen & Karjalainen 2010,3). Työtoiminta on tarkoitettu sellaisille henkilöille, jotka eivät pysty työskentelemään työsuhteessa tukitoimien avulla, ja joiden toimeentulo pohjautuu sairauden tai työkyvyttömyyden vuoksi myönnettyihin etuuksiin. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Kuntoutussäätiö (2019) määrittelee työkokeilun työpaikalla tapahtuvaksi ammatilliseksi kuntoutukseksi, jonka avulla voidaan tukea työelämään paluuta tai työelämään siirtymistä, sekä selvittää työtehtävien soveltuvuutta osallistujan terveydentilaan ja ammatillisiin valmiuksiin. Työkokeilu tarjoaa mahdollisuuden saada työkokemusta, joka edesauttaa työllistymisessä. (Kuntoutussäätiö 2019.) Kansaneläkelaitoksen (2020) mukaan työkokeilun tarkoituksena on saada osatyökykyiselle vahvistus siitä, mihin työhön kykenee. Mielenterveyskuntoutujien työtoimintaa tai kuntouttavaa työtoimintaa ohjaa laki kuntouttavasta työtoiminnasta (L2001/189), sosiaalihuoltolaki (2014/710) sekä mielenterveyslaki (1990/1116).

Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on mahdollistaa pitkäaikaistyöttömille väyliä työelämään tai työvoimahallinnon työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin parantamalla elämänhallintaa. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001/189, luku 1, § 1-3). Kuntouttava työtoiminta ylläpitää ja edistää asiakkaan toimintakykyä, hyvinvointia ja osallisuutta. Se on tarkoitettu toimimaan asiakkaan hoidon ja kuntoutumisen apuvälineenä. Kuntouttavassa työtoiminnassa asiakkaalle luodaan aktivointisuunnitelma, jonka toteuttamisen myötä asiakas voi tavoitella avoimille markkinoille työllistymistä. Työtoiminnan tarkoituksena on tarjota psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista kuntoutusta arkielämän tukemisen sekä työelämään suuntaavan kuntouttavan toiminnan keinoin. Arkielämän taitojen karttuessa myös työllistymismahdollisuuden kohteet. Kuntouttavan työtoiminnan jälkeen tarvitaan asiakkaiden valmiuksiin sopivien työpaikkojen luomista ja työ- ja elinkeinohallinnon toimenpiteiden yhteen sovittavaa vastaantuloa. Pääkaupunkiseudun kuntouttavan työtoiminnan tilaa ja toteutumista kuvaavan Karjalaisen (2010) raportin mukaan kuntouttava työtoiminta on yhteiskunnallisilta vaikutuksiltaan pikemminkin sosiaalipoliittinen kuin työllisyyspoliittinen toimenpide. (Karjalainen & Karjalainen 2010, 4.)

Opinnäytetyössä tarkastellaan osatyökykyisten työllistämisen mahdollisuuksia yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta. Huotarinen ym. (2012) mukaan yritysten yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan liiketoimintaa, jossa kannetaan laaja-alaisesti vastuuta yrityksen toimintaan liittyvistä taloudellisista, sosiaalisista ja ekologisista vaikutuksista. Yritystoiminnan vastuullisuuden esille tuominen voi avata uusia mahdollisuuksia ja olla merkittävä kilpailutekijä myös pienille ja keskisuurille yrityksille. Perinteisten yritysten rinnalle on nousemassa osin uudentyyppistä yritystoimintaa ja liiketoimintamalleja. Esimerkiksi yhteiskunnallinen yritys pyrkii jonkin yhteiskunnallisen tehtävän hoitamiseen kannattavan liiketoiminnan avulla. Kun yhteiskuntavastuun käsitettä tulkitaan laaja-alaisesti, voidaan katsoa, että kaikki yritykset toteuttavat osaltaan yhteiskuntavastuuta. Jokainen yritys voi määritellä itselleen parhaiten soveltuvimmat vastuullisuuden painopistealueet ja toteuttamistavat. (Huotari ym. 2012.)

Työ ja elinkeinoministeriö (2011) määrittelee yhteiskuntavastuun osiksi taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuun. Taloudellisesti vastuullinen, kannattava ja kilpailukykyinen yritys tuottaa lisäarvoa omistajilleen, työllistää ja kasvattaa verotuloja luoden hyvinvointia

yhteiskuntaan. Sosiaalisesti vastuullinen yritys edistää laadukasta työelämää kehittämällä työhyvinvointia ja osaamista. Sosiaalinen vastuullisuus yritystoiminnassa lisää keskinäistä luottamusta, parantaa mainetta ja lisää yleistä hyvinvointia, lisäten kilpailukykyä ja kannattavuutta. Ympäristövastuullinen yritys hyödyntää luonnonvaroja ja raaka-aineita kestävällä tavalla vähentäen saastumista ja ilmastonmuutosta kaikissa toimissaan. Ympäristövastuullisen yrityksen kilpailukyky ja kustannustehokkuus paranee pitkällä aikavälillä. (Jokinen ym. 2014.)

Jokisen ym. (2014) mukaan oleellista on ymmärtää mitä vastuullisuus merkitsee liiketoiminnalle käytännössä ja kuinka se osoitetaan. Yhteiskuntavastuullisuudella voidaan luoda myönteinen ja yhtenäinen mielikuva yrityksen toiminnasta viestinnän ja markkinoinnin keinoin. Näin voidaan auttaa rakentamaan mielikuvaa, perustelemaan hintaa, erottautumaan kilpailijoista ja saavuttaa kilpailuetua. Yhteiskuntavastuuviestintä laajentaa sidosryhmiä, eli tahoja joihin yritystoiminta vaikuttaa ja keiden toiminta vaikuttaa yritykseen. Sidoryhmät tulee kartoittaa ja priorisoida yritykselle tarpeenmukaisesti. Seuraavaksi tulee miettiä mitä yrityksen sidoryhmät haluavat kuulla. Viestintä tulee taustoittaa todennetuilla faktoilla ja avainviestin tulee olla tiivistetty helposti omaksuttavaksi. Vastuun ja velvollisuudet voi yhdistää. Vastuullisuutta voi tuoda esiin luontevana osana kaikkea viestintää ja esittää sidoryhmien kanavissa. Visualisoinnilla eli kuvan avulla voidaan monimutkainenkin ja tunteisiin vetoava ominaisuus tuoda esiin helpommin. (Jokinen ym. 2014.)

4.3 Niemikotisäätiö mielenterveyskuntoutujien osallisuuden kehittäjänä

Osatyökykyisten kuntouttava työtoimintakokeilu järjestettiin yhteistyössä Niemikotisäätiön kanssa. Niemikotisäätiö on yhteiskunnallinen yritys, joka tuottaa asumispalveluja ja työtoimintaa helsinkiläisille mielenterveyskuntoutujille. Työtoimintakokeilu toteutettiin Niemikotisäätiön hallinnoimassa Kesäharjun toiminta- ja virkistyskeskuksessa Iitin Vuolenkosken kylässä. Työtoimintakokeiluun osallistuneille järjestettiin ylläpito, kuljetukset sekä ohjaustyö Niemikotisäätiön kustantamana. Työtoimintakokeiluun osallistuvilla ei maksettu palkkaa.

Niemikotisäätiö on Helsingin kaupungin tytäryhteisö. Niemikotisäätiön organisaatio muodostuu hallituksesta, johtoryhmästä ja yhteistyöryhmästä. Niemikotisäätiön hallituksen jäsenet niimeä Helsingin kaupunki, Helsingin Diakonissalaitos ja Y-säätiö. Johtoryhmään kuuluu toiminnanjohtaja, apulaisjohtaja, taluspäällikkö ja isännöitsijä. Yhteistyöryhmä muodostuu asumispalveluista ja toiminnallisesta kuntoutuksesta. Asumispalveluihin kuuluu seitsemän asumisyksikköä ja Jälleenvuokrauksen arviointiyksikkö, yöpäivystys sekä tuetut asunnot, jolla on 1400 vuokra-asuntoa Helsingin alueella. Toiminnalliseen kuntoutukseen kuuluu päivätoiminta, valmennustoiminta ja työtoiminta. Valmennus- ja työtoiminnalla on neljä toimipistettä, jotka tarjoavat työkykyä kartoittavaa ja kehittävää toimintaa sekä varsinaista työtoimintaa työkeskuksissaan. Päivätoiminnalla on kolme toimipistettä. (Niemikotisäätiö 2019.)

Niemikotisäätiö on linjannut toteutettavaksi mielenterveystyön suuntaukseksi kaikessa toiminnassaan Recovery -toipumisorientaation (kts. 5.2 Toipumisorientaatio). Niemikotisäätiö kouluttaa palvelunkäyttäjistään kokemusasiantuntijoita vertaisohjaajiksi, jotka voivat kehittää mielenterveyden ongelmista kärsivien asukkaiden sosiaalista asemaa ja luoda toivoa selviytymiseen mielenterveysongelmasta huolimatta. Niemikotisäätiö on huomioitu Yhteiskunnallinen yritys -liiketoimintamerkillä, Ekokompassi -sertifikaatilla ja palkittu Helsingin seudun ilmasto-palkinnolla 2019. (Niemikotisäätiö 2019.)

Yhteiskunnalliset yritykset ratkovat liiketoiminnallaan yhteiskunnallisia epäkohtia tai ympäristöongelmia ja käyttävät suurimman osan voitoistaan yhteiskunnallisen tavoitteensa edistämiseen. HSY:n palkintoraati totesi, että Niemikotisäätiön toimintaa kuvaa monistettavuus, ajankohtaisuus, kokonaisvaltainen lähestymistapa kestävään kehitykseen, laaja-alainen ohjelma, innovatiivisuus, sosiaalinen vastuu sekä esimerkillisyys. Ympäristöasioiden ohella Niemikotisäätiö tekee työtä sosiaalisen kestävyuden saralla. Ympäristöosaaminen kuuluu myös mielen-terveyskuntoutujille. Recovery -toipumisorientaatio onkin Niemikotisäätiön työtapa myös ympäristöasioissa. (HSY 2019.)

Asumispalveluihin kohdistuvat kilpailutukset ovat lisänneet Niemikotisäätiön pyrkimystä erottaa kilpailijoistaan toimintansa sosiaalisen vastuullisuuden ja kuntoutuksen korkean laadun avulla. Kilpailutuksen seurauksena useat monikansalliset yritykset pyrkivät henkilöstökulujen minimoinnin ja kuntoutuspalvelujen laadun kustannuksella polkemaan hintoja saavuttaakseen vahvemman aseman markkinoilla. Tällöin on vaarantuneena mielenterveysongelmastaan toipuvan kuntoutuminen ja osallisuus sekä uhkana todennäköisyys kustannusten siirtymisestä muihin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Inhimillisen kärsimyksen ehkäisyn lisäksi Niemikotisäätiön toiminnan voidaan kuntoutuksellisella tuloksellisuudellaan osoittaa tuottavan myös pitkäaikaisia taloudellisia säästövaikutuksia.

5 Voimavaraistavat työtavat työtoiminnan ohjauksessa

Mielenterveyden ongelmista kärsivillä on usein kokemus yhteiskunnan ulkopuolisuudesta, epäonnistumisesta ja erilaisuudesta. Kuntoutuja voi olla menettänyt uskoaan omiin kykyihinsä sairastumisen vuoksi menetettyjen mahdollisuuksien sekä hoidon ja kuntoutuksen aikana kohdatun objektisoivan valtasuhteen seurauksena. Syy työkyvyn alentumiseen ei usein ole ainoastaan oireissa, vaan toiveikkuuden menettämisessä ja sairauden hyväksymisen vaikeudessa. Yhteiskunnan kovat arvot ja asenteet voivat aiheuttaa häpeän kokemuksia ja itsetunnon laskua, jotka vievät paljon voimavaroja.

Vanhakantainen holhoava hoitokulttuuri on voinut aiheuttaa kuntoutujan passivoitumisen myötä negatiivisen minäkuvan ja toivottomuuden tunteen muodostumista. Seurauksena tästä

kokemuksesta voi olla muodostunut motivaatio-ongelmia, opittua avuttomuutta, vieraantuneisuutta ja pessimististä näkemystä tulevaisuuden suhteen. Mielenterveyskuntoutujille suunnattujen työtoimintojen edistämisen esteenä ovat olleet usein holhouskulttuurin vastuukysymykset, kuten ”kuka vastaa, jos kuntoutujalle tapahtuu jotain ikävää?”. Holhouskulttuuria edustaa myös kuntoutujan suojeleminen ja itsemääräämisoikeuden rajoittaminen, kuten ”estämme kuntoutujaa tekemästä tyhmyksiä” tai vallankäytöllisesti kuntoutujan näennäisen edun ajaminen, kuten ”me tiedämme mikä on kuntoutujalle parasta”.

Myönteistä kuvaa itsestä ja omista mahdollisuuksista voidaan vahvistaa erilaisilla voimavarais- tavilla työmenetelmillä, jotka pyrkivät yksilön valtaistamiseen, eli vastuunottoon ja vaikuttamismahdollisuuksiin oman elämänsä asiantuntijana. Asiakkaan omien voimavarojen merkitystä korostetaan useissa nykyisissä kuntoutusmuodoissa. Toipumisorientaatioissa, voimavaravalmennuksessa ja ratkaisukeskeisyydessä on samantyyllisiä periaatteita, jotka pyrkivät muokkaamaan kuntoutujan kielteisiä mielikuvia omista vaikuttamismahdollisuuksista ja pärjäämisestä.

Oikealla tuella ja voimavarojen mukaisilla tavoitteilla mielenterveyskuntoutujan työkyky voi kohentua merkittävästi. Motivointi ei johda motivoitumiseen, vaan motivoituminen alkaa kuntoutujan omista tavoitteista ja kiinnostusten kohteista. Toimintaympäristöjen tarjoamalla mahdollisuuksilla ja niiden herättämällä uteliaisuudella voi olla suuri vaikutus motivoitumisprosessin käynnistymiseen. Onnistumisen kokemukset vahvistavat itseluottamusta ja toivon kokemusta, jotka lisäävät halua kehittyä sekä rohkeutta haastaa itseä toiminnallisesti ja sosiaalisesti.

5.1 Voimavaravalmennus

Monenlainen toiminta voi olla kuntouttavaa, mutta yhteisenä piirteenä toimivalle kuntoutukselle on vuorovaikutuksen onnistuminen. Ohjaustyössä on havaittu tärkeäksi tukea positiivista vuorovaikutusta edistävien elementtien roolia valmennettavien elämässä. Näitä voimavaravalmennuksen painopisteitä ovat esimerkiksi itsensä hyväksyminen, voimavarojen tunnistaminen, myönteinen minäkuva ja kannustava sisäinen puhe. Sisäinen puhe kertoo suhteesta ja asenteesta omaan itseensä, muihin ja ympäristöönsä (Rinta-Jouppi 2012, 76-78.)

Mielenterveyskuntoutajat kokevat usein tilanteensa toivottomaksi. Heillä on harvoin myönteistä kuvaa itsestään ja mahdollisuuksistaan. Voimavaroja tuovat ja syövät asiat sekä tyypillisesti lannistavana ilmenevä sisäinen puhe ovat usein huonosti tiedostettuja. Minäkuva ja voimavaroja voidaan valmentaa tunnistamalla ja pyrkimällä tietoisesti muuttamaan omaa sisäistä puhetta sekä negatiivisia uskomuksia omista kyvyistä. Kun lisäksi tavoitteet ovat riittävän pieniä ja tasapainoisessa suhteessa voimavaroihin, mahdollistuu toistuvien pienten onnistumisen kokeminen ja itsetunnon kasvaminen uusien haasteiden kohtaamiseen. Oleellista on

hyväksyä itsensä ilman itesyytöksiä tai häpeän tunnetta, jolloin sosiaalisten tilanteiden ja muiden haasteellisiksi koettujen tehtävien aiheuttama ahdistus vähenee. (Rinta-Jouppi 2012, 76-77.) Voimavaralähtöisen valmentamisen voimaannuttava merkitys muodostuu yksilön koivissa tulevana nähdyksi ja hyväksytyksi omana itsenään, mikä vaikuttaa mahdollisuuksiin kehittyä ja parantaa osallisuuden kokemusta yhteisössä (Parviainen ym. 2017, 136).

Voimavaravalmennuksen lähtökohtana on, että elämässä selviytymisessä on pohjimmiltaan kyse voimavaroista ja niiden tehokkaasta käytöstä. Mielenterveyden keskusliiton Aamos -työelämäkuntoutushankkeessa on kehitetty mielenterveyskuntoutujille suunnattua voimavaravalmennus -menetelmää, jonka tavoitteena on palauttaa kuntoutujan voimavaroja ennen varsinaiseen työelämävalmennukseen siirtymistä. Kuntouttavan mielenterveystyön valmennustehtävissä työskentelevä Jyrki Rinta-Jouppi (2012) kuvailee voimavaravalmennusta toivon kokemuksen ja itsetunnon kasvattamisella, joiden voimavaraistavien vaikutusten seurauksena ihmisellä on mahdollisuus kuntoutua työkykyiseksi ja ennen kaikkea työhaluiseksi yksilöksi. Voimavaravalmennuksen mahdollistama itsetunnon lisääntyminen kasvattaa myös työelämässä tarvittavaa vastuuntuntoa. Mielenterveyden keskusliiton toteuttaman kahdenkymmenen tunnin voimavaravalmennuksen avulla puolet osallistujista saatiin opiskeluihin tai töihin hyvin lyhyen seurantajakson aikana. Rinta-Joupin mukaan on ilmeistä, että jokaiselle avohoidossa olevalle mielenterveyskuntoutujalle ja pitkäaikaistyöttömälle tulisi tarjota voimavaravalmennusta. Voimavaravalmennuksen käyttöönotto säästää yhteiskunnan varoja ja on yksi parhaista investointikohteista, koska sen avulla suurin osa pitkäaikaistyöttömistä voisi saada työkykynsä takaisin lyhyen valmennuksen avulla. (Rinta-Jouppi 2012, 67-74.)

5.2 Toipumisorientaatio

Kansallisen mielenterveys- ja päihdesuunnitelman 2009-15 yhdeksi tavoitteeksi on asetettu vallitsevien psykiatristen käytänteiden haastaminen toipumisorientaation ja positiivisen mielenterveyden lähtökohdista (Moring ym. 2012). Toipumisorientaatiolähtöinen työskentely mahdollistaa kuntoutujan aktiivisen osallistumisen omaan kuntoutukseensa ja osallisuuden kokemiseen yhteisössä ja yhteiskunnassa. Työntekijän rooli on tällöin tasavertaisessa vuorovaikutuksessa mahdollistaa kuntoutujan omien voimavarojen tunnistaminen, kehittäminen ja tarkoituksenmukainen kanavointi. Tällöin ohjaajan karrikoidusti perinteinen holhoava auktoriteettinen lähtökohta muutetaan asukkaan hyötymisen ja voimaantumisen lähtökohtaan. (Sosiaalikallega 2017.)

Toipumisorientaatiossa ihminen nähdään aktiivisena toimijana, joka pystyy sairaudestaan huolimatta elämään mielekästä ja tyydyttävää elämää omista lähtökohdistaan käsin. Toipujan yksilöllisen kasvun mahdollistavat toipumisorientaatiossa korostuvat ratkaisu- ja voimavarakeskeiset ajatusmallit sekä toipujan aktiivinen rooli oman elämänsä vaikuttajana. Toipumisen

lähtökohtana on yhteys yhteisöön sekä ihmissuhteisiin ja sen myötä merkitykselliseen elämään, jonka mahdollistama toivon ylläpitäminen vahvistaa yksilön identiteettiä ja kannustaa kantamaan vastuuta omasta elämästään. Toivon kokemus syntyy motivaatiosta positiiviseen muutokseen ja kyvystä uskoa toipumiseensa. Elämänlaatua lisäävien päämäärien löytäminen tuottaa elämän merkityksellisyyden kokemusta. Kokemus vastuusta ja kontrollista oman elämän ohjaimissa ehkäisee passivoivan holhouskulttuurin luomaa lamaantumista. Toipumisorientaation lähtökohdista yksilöllä voi olla mahdollista muodostaa identiteetiksi myönteinen minäkuva ja voittaa päälle lankeava häpeän stigma, hyljeksityksi tulemisen kokemus, joka vahvistaa ulkopuolisuuden kokemusta. (Raivio ym. 2020, 25, 27-28, 189.)

Toipumisorientaatiolla tavoitellaan merkityksellisen elämän kokemusta sekä identiteetin kehittämistä ja ylläpitämistä riippumatta mielenterveyden häiriöstä. Toipumisorientaatiossa korostuu vahvasti ihmisen yksilöllinen ja ainutlaatuinen kokemus omista tunteistaan, kyvystään, unelmistaan ja tavoitteistaan. Toipumisorientaatiossa pyritään kehittämään uusia merkityksiä elämään, joita mielenterveyshäiriöt eivät määrää. Toipumisorientaatio korostaa yksilön toimijuutta ja osallisuutta omassa elämässään sekä toipumisessaan. Toipumisorientaatio tukee voimaantumisen teoriaa, koska identiteetin kehittäminen ja merkityksellisen elämän tavoittelu korostavat ihmisen voimavaraisuutta, itsemääräämisoikeutta sekä yksilöllisyyttä. (sosiaalillegala 2017.)

5.3 Ratkaisukeskeinen lähestymistapa

Voimavara- ja ratkaisukeskeisyyttä kuvataan ajattelumalliksi, työotteeksi, orientaatioksi tai menetelmäksi, joka ohjaa vuorovaikutusta asiakkaan kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältö määritellään asiakaslähtöisesti sekä yksilöllisesti asiakkaan ja työntekijän tarkastelussa, jossa kartoitetaan elämäntuen tarvetta. Ratkaisukeskeisyys on tulevaisuuteen suuntautunut ajattelutapa, joka vahvistaa voimavaroja ja kyvykkyyttä. Ratkaisukeskeisyydessä edetään pienin tavoittein ja matalalla kynnyksellä, etsien voimavaroja ja vahvistamalla jo toimivia elämänhallintaa tukevia asioita. Voimavara- ja ratkaisukeskeinen työote edellyttää työntekijältä herkkyyttä kohdata asiakas yksilöllisesti sekä havainnoida ja kuunnella asiakasta aidosti. Huumorin ja leikkimielisyyden avulla voidaan luoda mielikuvia, hakea mielihyvän lähteitä ja keventää mahdollisesti ahdistavien aiheiden käsittelyä näkökulmaa vaihtamalla, mikäli asiakkaalla on voimavaroja huumorin käsittelyyn. Toivo paremmasta tulevaisuudesta herää usein osallisuuden kautta. Kohdistamalla katse mahdollisuuksiin, onnistumiseen ja ratkaisuihin voidaan luoda tilaa ratkaisu- ja voimavarakeskeiselle ajattelulle sekä sen vahvistumiselle. (Kostilainen ym. 2018, 166-169.)

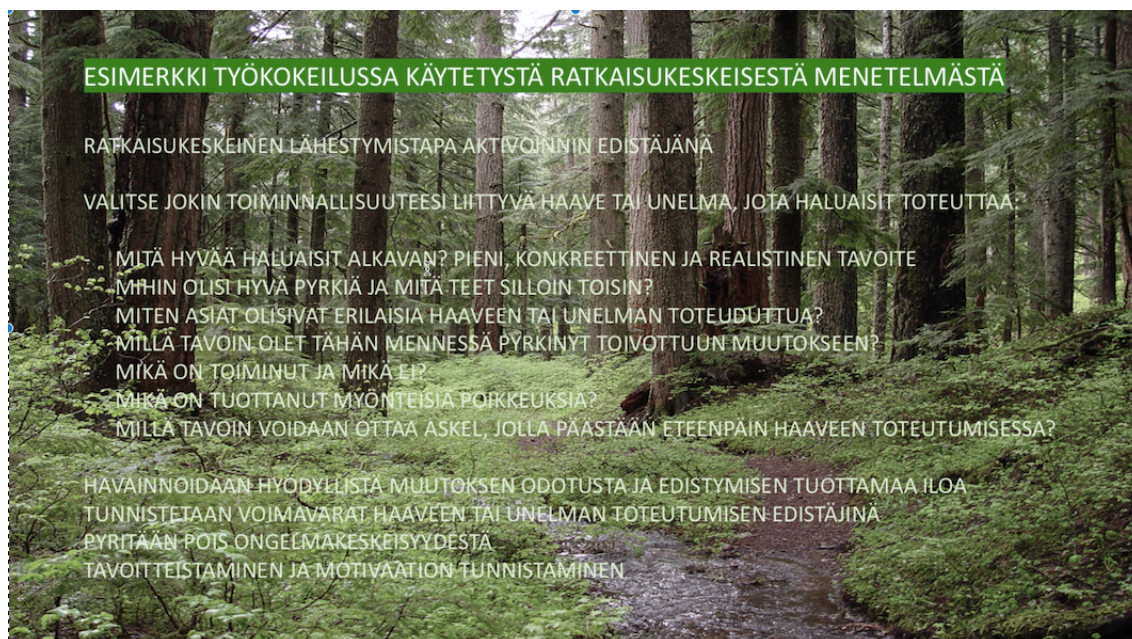
Ratkaisukeskeinen lähestymistapa pohjautuu lyhytterapiaan, jossa verrattain lyhyessä ajassa voidaan vaikuttaa kuntoutuksen lähtökohtiin vaihtamalla näkökulmaa ongelmakeskeisyydestä

voimavarakeskeisyyteen. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa ajatellaan oireiden käsittelyn määrittävän sitä, kuinka ongelmalliseksi ne kokemuksellisesti muodostuvat. Varsinaiseksi ongelmaksi lähestymistavassa nähdään epäonnistunut ratkaisuyritys ongelmaan, sillä ongelman syyn ja sen ratkaisun välillä ei välttämättä ole mitään yhteyttä. Jos ongelmaan keskittyvä lähestyminen lisää ongelman näkyvyyttä ja vaikuttavuutta asiakkaan kokemuksessa sekä hoitotyössä, voidaan ongelmaa sivuuttamalla ja vahvuuksiin keskittymällä saavuttaa tehokkaampaa ja voimavaraistavampaa kuntoutumista. Ongelmaan keskittymistä välttämällä voidaan välttää itseen kohdistuvan syylistämispuheen ja menneisyyden vatvomisen aiheuttama itsetunnon lasku, joka voi estää toivotun muutoksen muodostumista. (De Jong ym. 2016.)

Aiempiä ratkaisuyrityksiä tutkimalla voidaan hahmottaa mitkä asiat asiakkaan toiminnassa ovat muodostaneet positiivisia poikkeamia kuntoutumisessa, jolloin ongelmaa ei ole esiintynyt tai sen merkitys on ollut vähäisempi. Vahvistamalla näitä toimintatapoja ja opettelemalla uusia aktivoitumisen menetelmiä voidaan vähentää ongelmien vaikuttavuutta kuntoutujan elämään. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa perussääntönä on edetä hitaasti ja antaa asiakkaan itse muodostaa ratkaisuja muutostavoitteisiinsa motivoitumisen mahdollistumiseksi. Pyrkimällä vaikuttamaan kannustavasti kuntoutujan pieneen ja helposti saavutettavaan tavoitteeseen voidaan todennäköisemmin havainnoida syntyneitä positiivisia muutoksia, jotka voivat johtaa uusiin pieniin onnistumisiin ja lopulta suurempiinkin muutoksiin. (De Jong ym. 2016.)

Tavoitteiden asettamisessa pyritään tulevaisuuteen suuntautuvuuteen käytännöllisillä ja yksityiskohtaisilla valinnoilla, joiden toteuttaminen ja toteutumisen seuraaminen on mahdollista. Toivoa vahvistetaan huomioimalla positiiviset poikkeukset ja edistyminen. Ratkaisukeskeisen lähestymistavan ohjaustyössä vältetään asiantuntijamaista työtettä ja asiakas kohdataan oman elämänsä parhaana asiantuntijana, jonka todellisuuskäsitystä kunnioittaen pyritään löytämään ainakin yksi positiivinen poikkeus ongelmista. (De Jong ym. 2016.)

Ratkaisukeskeinen tapa asioiden käsittelyssä myös lisää työntekijöiden positiivista asennetta ja uskoa tulevaisuuteen (Ahola ym. 2018). Ratkaisukeskeisyys strategiana tukee voimavara- lähtöisyyttä, luovuutta, yhteistyötä sekä toiveikkuutta ja sen herättämistä. Arvostava vuorovaikutus ja positiivisen asenteen viljeleminen tarttuvat koko työryhmään, parantavat työtehoa ja saavat työntekijöitä myös karttamaan huonoa käytöstä keskuudessaan. (Furman ym. 2019.)

Kuvio 4: Esimerkki ratkaisukeskeisen menetelmän käytöstä työtoiminnassa

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa osatyökykyisten kuntouttavan työtoiminnan kokemuksista osallistujien sekä työn tilaajan näkökulmista. Tavoitteena oli selvittää, miten voimavaraistavia työmenetelmiä soveltavaan kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneet arvioivat työtoimintakokeilun vaikutuksia osallisuuden kokemukselleen ja kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnilleen. Arviointi toteutettiin kyselytutkimuksena työkokeilun alussa ja lopussa, jolloin osatyökykyisiä haastateltiin yksilökohtaisesti ja haastattelija täytti kyselylomakkeen. Arvioinnissa käytettiin Kykyviisari -kyselylomaketta osatyökykyisten elämäntilanteen selvittämiseen, vahvuuksien löytämiseen ja työkyvyn tarkasteluun. Arvioinnin tehtävänä oli selvittää, millälaisia muutoksia tapahtuu työkokeiluun osallistuneiden osatyökykyisten oman arvion mukaisessa työ- ja toimintakyvyssä, kun ohjaustyössä käytetään voimavaraistavia menetelmiä ja vahvuuksiin keskittyvää työkyvyn arviointia. Työtoiminnan tuloksellisuutta arvioitiin työn tilaajan eli Kesäharjun emäntien osoittamien työtehtävien mukaisessa suoriutumisessa. Aineisto analysoitiin laadullisella sisällön analyysillä. Arvioinnin kokonaisuus muodostui seuraavista osa-alueista (ks. alapuolella sijaitseva taulukko).

Arviointiasetelma	Osallisuus	Vaikuttavuus	Tuloksellisuus
Tutkimuskysymykset	Kuinka mielekkääksi osallistuneet kokivat voimavaraistavia työmenetelmiä soveltaneen työkokeilun?	Minkälaisia terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä osallistujat kokivat saavuttaneensa?	Kuinka tuloksellista työkokeilussa tehty työ oli työn tilaajan mielestä?
Indikaattorit	Osallistujien valmiudet ja niiden tukeminen voimavaraistavilla työmenetelmillä.	Työtoiminnan kuntouttavat vaikutukset ja osallistujien motivaatio osallistua vastaavanlaiseen toimintaan jatkossa.	Työtoimintaan osallistuneiden suoriutumisen työn tilaajan osoittamien tehtävien mukaisesti ja ohjaustyöstä tehdyt huomiot.
Aineistot	Kykyviisari- kyselyt ja teemahaastatteluai- neiston avoimet kysymykset.	Kykyviisari- kyselyt ja teemahaastatteluai- neiston avoimet kysymykset.	Kesäharjun emäntien teemahaastattelu työtoiminnan tuloksista ja hyödyllisyydestä avoimilla kysymyksillä.

Taulukko 1: Arviointiasetelma

6.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteisiin vastataan seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Kuinka mielekkääksi osallistuneet kokivat voimavaraistavia työmenetelmiä soveltaneen työkokeilun?
2. Millaisia terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä osallistujat kokivat saavuttaneensa?
3. Kuinka tuloksellista työkokeilussa tehty työ oli työn tilaajan mielestä?

6.2 Arviointitutkimus ja tiedonhankinta

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä oli arviointitutkimus ja tiedonhankinta toteutettiin Työterveyslaitoksen kehittämän Kykyviisari-kyselyn avulla ja teemahaastattelun avoimilla kysymyksillä osallistujille sekä työn tilaajaa edustaville Kesäharjun toiminta- ja virkistyskeskuksen emännille. Kuntouttavan työtoimintakokeilun alussa suoritetuissa Kykyviisari-kyselyissä selvitettiin osallistujien voimavaroja ja kehittämisalueita (Taulukko 2). Työtoimintakokeilun päätteeksi uusituilla Kykyviisari-kyselyillä selvitettiin työtoiminnan vaikuttavuutta osallistujien havaitsemina muutoksina Kykyviisarin osa-alueiden mukaisissa voimavaroissaan (Taulukko 3). Loppuhaastattelun yhteydessä suoritetuissa teemahaastattelun avoimissa kysymyksissä osallistujat kuvailivat voimavaraistavia työtapoja soveltaneen kuntouttavan työtoimintakokeilun mielekkyyttä (Taulukko 3) sekä sosiaalisia, terveydellisiä ja taloudellisia vaikutuksia (Taulukko 4). Työtoiminnassa tehdyn työn hyödyllisyyttä arvioitiin työkokeilun päätteeksi työn tilaajille suoritettussa teemahaastattelussa (Taulukko 5).

Opinnäytetyössä arvioidaan kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta osatyökykyisille tarkastelemalla osallistujien lähtökohtaista tilannetta ja viiden päivän kuntouttavan työtoimintakokeilun jälkeistä tilannetta heidän oman kokemuksensa näkökulmasta. Lisäksi tarkastellaan työtoiminnan hyödyllisyyttä haastatteleamalla emäntiä avoimilla kysymyksillä työn tilaajan näkökulmasta. Kuntouttavaan työkokeiluun osallistuneiden kanssa täytettiin sähköisesti kykyviisari -kyselyt ohjattuna yksilöhaastatteluna. Haastattelijä esitti kykyviisarikyselyiden kysymykset suullisesti ja kirjasi annetut vastaukset. Haastatellulla oli mahdollisuus nähdä Kykyviisarin kysymykset myös kirjallisessa muodossa ja havainnoida kysymyksiä selkeyttäviä asteikkoja ja vastausjanoja. Kyselyt suoritettiin työkokeilun ensimmäisenä päivänä sekä työkokeilun päätteeksi. Tämän lisäksi arviointitietoa tuotettiin toteuttamalla osallistujille teemahaastattelu työkokeilun kokemuksista avoimilla kysymyksillä.

Kykyviisari on laaja kartoitus elämän eri osa-alueista, joita ovat osallisuus, mieli, arki, taidot ja keho (Työterveyslaitos 2019). Kyselyä täydennettiin teemahaastattelun strukturoiduilla ja avoimilla kysymyksillä. Kykyviisarin avulla selvitettiin alkuhaastattelussa yksilöllinen tilanearvio osallistujien työtoimintaan liittyvistä valmiuksista ja voimavaroista. Kykyviisarin antama palaute käytiin jokaisen osallistujan kanssa ohjatusti läpi. Palautteessa selkiytyy voimavarojen ja toimintakykyä rajoittavien tekijöiden esiintyminen kyselyn osa-alueilla. Kyselyn tulosten pohjalta luodussa palautteessa Kykyviisari -kysely muodosti huomioita ja antoi ehdotuksia toimintakykyyn vaikuttavista asioista, joihin voi kiinnittää huomiota.

Työkokeilun viimeisenä päivänä osallistujille toteutettiin loppuhaastattelu, jossa osallistujat täyttivät uudelleen ohjatusti kykyviisari -lomakkeen työkokeilun tuottamien kokemusten ja työkyvyn muutoksien havainnoimiseksi kaikilla kykyviisarin osa-alueilla. Kyselyä täydennettiin teemahaastattelun avoimilla kysymyksillä osallistujien havaitsemien muutoksien kartoittamiseksi. Osallistujat esittivät myös tavoitteitaan työn sekä tulevaisuuden suhteen ja

kartoittivat toiveidensa toteutumista edistäviä voimavarojaan, motivaatioitaan sekä käytännön toimiaan tavoitteidensa edistämiseksi. Työn tilaajille eli Kesäharjun emännille työkokeilun viimeisenä päivänä suoritetuissa teemahaastatteluissa kartoitettiin työtoiminnan hyödyllisyyttä sekä haettiin ulkopuolista näkemystä voimavaraistavilla työmenetelmillä ohjatun työtoiminnan vaikuttavuudesta osallistujien motivaatioon ja hyvinvointiin.

Kykyviisari-kyselyn aineistonkeruumenetelmänä on strukturoitu kyselytutkimus, jota voidaan soveltaa tarveanalyysiin. Tarveanalyysissä kysymysten lähtökohtana ovat ne tarpeet, joista tarvitaan tietoa. Tarkoituksena on kerätä selkeästi ilmaistuja mielipiteitä, jotka perustuvat vastaajan välittömään kokemukseen tai tietoon. Arviointikysymyksiä on helpompi kohdentaa, jos tarkastelee teoriaa palvelun taustalla olevien ajatusten avulla. Ne voivat olla suoria tai epäsuoria oletuksia siitä, miten palvelun eli opinnäytetyössä tutkittavan kuntouttavan työtoiminnan oletetaan toimivan. (Robson 2001, 122-125, 197.) Haastatteluaineiston (6 henkilöä) pienuudesta johtuen aineistoa ei voitu kuitenkaan käsitellä tilastollisesti tai määrällisesti, vaan aineisto käsiteltiin laadullisella sisällön analyysillä. Haastatteluaineistoista on poimittu arviointikysymyksiin keskeisimmin vastaavat laadulliset aineistot.

Robsonin (2001, 18) mukaan arviointi on jonkin asian arvon tai ansion määrittelyä. Arvioinnin tarkastelu kohdistuu tavallisesti johonkin ihmisiä koskevaan innovaatioon tai palveluun, jonka tarkoituksena on auttaa ihmisiä jollakin tavalla. Arviointitutkimuksessa ”halutaan tietoa jonkin työelämän käytännön tai hankkeen tarpeellisuudesta, toimivuudesta, hyödyllisyydestä ja vaikuttavuudesta” (Juujärvi 2013).

Käytännön arvioinnin kohde on tavallisesti yksittäisessä paikassa ja lyhyen ajanjakson ajan toimiva sekä rajallisilla resursseilla toteutettu pientä ryhmää koskeva tutkimus. Usein arvioinnin toteuttajalla on entuudestaan jokin rooli organisaatiossa, jossa arviointi tapahtuu. Tällöin on kyse sisäisestä arvioinnista. Opinnäytteessä arvioija on toiminut organisaatiossa tutkimukseen osallistuneen asiakasryhmän parissa, jossa tarve fyysisen työtoiminnan kehittämiseksi on esiintynyt osatyökykyisten asiakkaiden osallisuuden sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Arvioinnin perusteella kuntouttavan fyysisen työtoiminnan mahdollisuuksia voidaan tarkastella ja kehittää tarkoituksenmukaisesti organisaation sisällä tai muiden toimijoiden parissa. (Robson 2001, 18.)

Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja vapaassa järjestyksessä (Saaranen-Kauppinen ym. 2006). Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, joka mahdollistaa tiedonhankinnan suuntaamisen käsiteltävien aiheiden mukaisesti haastattelun aikana. Strukturoituna piirteensä siinä on ennalta laadittu haastattelurunko, jonka avulla haastattelussa keskitytään tiettyihin aihepiireihin eli teemoihin. Kysymyksiä ei kuitenkaan kirjoiteta tarkkaan muotoon ja järjestykseen, jotka ovat strukturoimattoman haastattelun piirteitä. Myöskään vastausvaihtoehtoja ei ole, joten

haastateltava saa muotoilla vapaasti oman vastauksensa. (Hirsjärvi ym. 2008 34, 47-48.) Teemahaastattelussa pyritään huomioimaan ihmisten tulkinnat ja heidän merkitykselliseksi kokeemat havaintonsa, joten se sopii haastattelumuodoksi silloin, kun halutaan tietoa vähemmän tunnetuista ilmiöistä ja asioista. (Saaranen-Kauppinen ym. 2006). Teemojen käsittelyn lisäksi osallistujien kokemusta täydennettiin avoimilla kysymyksillä. Vastaamisen vapaus antaa tilaa haastateltavien ilmaisulle, jotka saattavat poiketa tutkijan ennalta asettamista teemoista ja jotka aineistoa analysoimalla saattavat osoittaa olennaisesti aineiston sisältöä ja aihetta käsitteleviksi.

Kykyviisarin on kehittänyt Työterveyslaitoksen Sosiaalinen osallisuus ja työ- ja toimintakyvyn muutos (Solmu) - koordinaatiohanke. Kehittämistyö on tehty yhteistyössä Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamien toimintalinjan 5 hankkeiden (TL5) kanssa 2014-17. Toiminnan kohteena ovat olleet vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat työkäiset. Kykyviisaria voi käyttää vapaasti tutkimuksessa. Kykyviisari on työ ja toimintakyvyn itsearviointimenetelmä kaikille työkäisille, myös työelämän ulkopuolella oleville. Kykyviisarin avulla vastaaja voi arvioida työ ja toimintakykyään sekä sen muutostarpeita. Kykyviisari on voimaannuttava kysely, koska se antaa vastaajalle henkilökohtaista palautetta ja ehdottaa tarvittavia muutoksia hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Kykyviisarin avulla osatyökykyinen voi selvittää omaa tilannettaan, keskeisiä vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan, sekä tunnistaa työ- ja toimintakyvyssään tapahtuneita muutoksia. Kykyviisari auttaa tutkimuksessa tavoitteiden toteutumisen arvioinnissa ja raportoinnissa. (Työterveyslaitos 2019.)

Kykyviisari tuottaa toimintakykytietoa, jonka avulla voidaan tehdä asiakkaan toimintakyvyn tilannekartoitus, asettaa henkilökohtaisia muutostavoitteita ja sopia toimista tavoitteiden saavuttamiseksi. Yksilötasolla kertyvä tieto osoittaa kuntouttavan työkokeilun aikana työ- ja toimintakyvyssä tapahtuneen muutoksen. Kykyviisarin avulla päästään tarkastelemaan myös ryhmätasolla tapahtuneita muutoksia eri osa-alueilla, mutta otoksen pienuudesta johtuen kerättyä määrällistä tietoa ei voida luotettavasti arvioida eikä julkaista. Kerätty laadullinen tieto on kuitenkin hyödyllistä toiminnan vaikutuksia arvioitaessa ja sitä voi hyödyntää työtoiminnan kehittämisessä. (Työterveyslaitos 2019). Alla on esitetty kykyviisarin käyttöä haastattelussa etenemisvaiheineen.

Alkutilanteen arviointi. Vastaa vastaa Kykyviisariin ohjatussa haastattelussa.

Tulos ja palaute. Palaute tulkitaan yhdessä asiakkaan kanssa. Keskustelussa käsitellään palautetta positiivisesti, mutta totuudenmukaisesti. Yhdessä arvioidaan asiakkaan voimavaroja ja ratkaisuvaihtoehtoja haasteisiin.

Tavoitteen asettaminen, toiminnan ja toteutuksen suunnittelu. Kykyviisarin tulosten ja niiden keskusteluun pohjaavan tulkinnan jälkeen on mahdollisuus yhdessä asettaa henkilökohtaisia muutostavoitteita. Tavoitteiden pohjalta sovitaan tarvittavista palveluista ja toiminnasta. Asiakkaan kanssa pohditaan yhdessä, millainen palvelukokonaisuus edistäisi parhaiten hänen tilannettaan ja tukisi hänen tavoitteidensa saavuttamista.

Muutoksen arviointi Kykyviisarilla. Toiminnan päättyessä tehdään Kykyviisari- kyselyllä muutoksen arviointi. Toimintasyklin alku- ja loppumittaustulosta vertailemalla päästään arvioimaan työ- ja toimintakyvyssä tapahtunutta muutosta yksilötasolla.

Kuvio 5: Kykyviisarin hyödyntämisen malli etenemisvaiheineen sekä esimerkki siitä, millä tavoin kykyviisaria on mahdollista soveltaa haastattelussa.

1. Esitiedot (mm. ikä, sukupuoli)
2. Hyvinvointi (mm. yleinen toimintakyky, koettu työkyky)
3. Osallisuus (sosiaalinen toimintakyky ja sosiaalinen kanssakäyminen)
4. Mieli (psyykkinen toimintakyky)
5. Arki (arjesta selviytyminen)
6. Taidot (mm. kognitiivinen toimintakyky, osaaminen)
7. Keho (fyysinen toimintakyky)
8. Taustatiedot (mm. koulutustausta)
9. Työ ja tulevaisuus (mm. työllisyystilanne, muutostoiveet)

Kuvio 6: Kykyviisarin osa-alueet

6.3 Aineiston analyysi

Kuntouttavan työkokeilun ensimmäisenä päivänä suoritetuissa alkuhaastatteluissa osallistujat arvioivat Kykyviisari-kyselyn avulla työ- ja toimintakykyään ja sen muutostarpeita. Ohjattuna yksilöhaastatteluna suoritetuissa Kykyviisari-kyselyissä osallistuja ja haastattelija tarkastelivat yhdessä verkkolomaketta. Haastattelija kyseli, tarvittaessa selvensi kysymyksiä ja kirjasi osallistujan vastaukset verkkolomakkeelle. Kyselyn täyttämisen jälkeen Kykyviisari muodosti annettujen vastausten perusteella palautelomakkeen, jota osallistuja ja haastattelija tarkastelivat yhdessä. Palautelomakkeessa Kykyviisari ehdotti osallistujalle henkilökohtaisesti huomiotavia muutostarpeita hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Palautelomakkeen tarkastelun yhteydessä haastattelija huomioi osallistujien työ- ja toimintakyvyn keskeisiä vahvuuksia sekä kehittämiskohteita ja esitti tarkennettuja kysymyksiä niihin liittyen. Osallistujat saivat palautelomakkeesta sekä antamistaan vastauksista tulosteen, jota käytettiin työkokeilun lopussa haastatteluvälineenä osallistujien kokemien muutosten arviointiin, joita kuntouttava työtoiminta oli edesauttanut.

Alkutilanteen kartoituksen analyysissä nostetaan esiin Kykyviisari-kyselyn aineistosta nousevia keskeisiä työ- ja toimintakykyyn vaikuttavia osallistujan näkemyksen mukaisia voimavaroja ja kehittämistarpeita. Kykyviisari-kyselyn kysymysten runsaudesta johtuen aineistosta poimitaan vain keskeisin osa kysymyksistä, jotka muodostavat tutkimuksen kannalta oleellisen tiedon työ- ja toimintakykyyn vaikuttavista voimavaroista ja kehittämiskohteista. Kaikista kyselyn osa-alueista muodostetaan tietoa palautelomakkeen tarkastelun yhteydessä suoritetuista

tarkennetuista kysymyksistä. Vapaamuotoisesti ilmaistuja vastauksia pelkistetään vastaamaan keskeisiin Kykyviisarin kysymyksiin. Tutkimusotoksen pienestä koosta johtuen kyselyn vastauksia ei raportoida määrällisesti, eikä niistä muodosteta tilastoja.

Alku- ja loppuhaastatteluisa sähköisesti suoritettujen kykyviisari -kyselyiden aineisto käsiteltiin osittain sähköisessä muodossa ja osittain tulosteina. Osallistujat saivat alkuhaastatteluiden yhteydessä tulosteen Kykyviisari -kyselyn muodostamasta henkilökohtaisesta palautteesta, joka käsiteltiin yksilöllisesti jokaisen osallistujan kanssa. Henkilökohtainen palaute muodostaa sanallisen ja tilastollisen koosteen osallistujan vastausten perusteella, jossa Kykyviisari arvioi suuntaa-antavasti vastaajan koettua työ- ja toimintakykyä, osallisuutta ja hyvinvointia (Työterveyslaitos 2019). Eri osa-alueiden tuloksia hyödynnettiin kartoitettaessa osallistujien vahvuuksia ja mahdollisia kehittämisen kohteita. Opinnäytteeseen aineistosta havainnointiin otoksen pienuudesta johtuen ainoastaan laadullista aineistoa. Aineistosta ei voitu muodostaa tietosuojasystä määrällisiä tilastoja lähtötilanteesta tai muutosraporttia työtoiminnan vaikuttavuudesta. Havaitut muutokset on ilmoitettu (Taulukko 3) laadullisena aineistona, jolloin jokainen osallistujan havainto on otettu huomioon ilmoittamatta havaintojen lukumäärää.

Kykyviisarin alkuhaastatteluiden vastauksia verrattiin loppuhaastattelun vastauksiin osallistujien kokemuksen mukaisen muutoksen havainnoimiseksi. Analyysissä tarkasteltiin kyselyn osa-alueita, joihin voimavaraistavilla työmenetelmillä ja kuntouttavalla työtoiminnalla osallistujat kokivat myönteisiä muutoksia. Kyselyn osa-alueita olivat osallisuus, mieli, arki, taidot sekä keho.

Työkokeilun loppupuolella suoritetuissa teemahaastatteluisa haettiin avoimilla kysymyksillä osallistujien sekä työn tilaajan näkemyksiä tutkimuskysymysten mukaisesti. Haastattelun aikana haastattelija kirjasi suoria sitaatteja käydystä keskustelusta. Suorat sitaatit litteroitiin tutkimuskysymysten mukaisesti teemoihin. Haastattelun yhteydessä tehdyistä muistiinpanoista sekä nauhoitetusta haastatteluaineistosta poimittiin ja litteroitiin tutkimuskysymysten mukaiset ilmiöt merkityskokonaisuuksiksi. Sisällönanalyysin avulla tutkimusaineisto järjestettiin ylä- ja alakategorioihin. Alla esitetään kykyviisarin alkuhaastatteluisa ilmaistuja voimavaroja ja kehittämistarpeita.

Kykyviisarin kysymys	Tarkennetusta kysymyksestä pelkistetty ilmaisu	Kykyviisarin osa-alue
<p>B1. Kuinka tyytyväinen olet tällä hetkellä elämäsi? Erittäin tyytyväinen/erittäin tyytymätön</p> <p>B2. Onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin hyvä, melko hyvä, keskitasoinen, melko huono, huono?</p> <p>B3. Miten suoriudut päivittäisistä toimitasi ja tehtävistäsi? Erittäin hyvin/erittäin huonosti</p> <p>B4. Oletetaan, että työkyky on parhaimmillaan saanut 10 pistettä. Minkä pistemäärän antaisit nykyiselle työkyvylläsi?</p> <p>B5. Millaiseksi koet suhteesi työelämään tällä hetkellä?</p>	<p>B1. Koen olevani melko tyytyväinen elämäni tällä hetkellä</p> <p>B2. Koen terveydentilani hyväksi tai koen terveydentilassani olevan puutteita fyysisen toimintakyvyn alueella</p> <p>B3. Suoriudun päivittäisistä toimitani hyvin tai tyydyttävästi</p> <p>B4. Työkykyni on heikentynyt sairauden vuoksi</p> <p>B5. Minulla on työtä ja edellytyksiä osallistua työelämään, mutta saatan tarvita tukea työelämässä jatkamiseksi TAI minulla ei ole työtä ja omaan vähäiset edellytykset siirtyä työelämään ja saatan tarvita tukea työllistymiseen TAI työllistyminen ei ole minulle ajankohtaista</p>	<p>Hyvinvointi</p> <p>Yleistä hyvinvointia kuvaavia väittämiä</p>
<p>C1. Saan apua, kun sitä tarvitsen (1-5)</p>	<p>C1. Koen saavani hyvin apua tarvittaessa</p>	<p>Osallisuus</p>

C2. Olen tarpeellinen muille (1-5)	C2. Olen tarpeellinen muille tai en koe olevani erityisen tarpeellinen	Osallistujan tilannetta kuvaavia väittämiä osallisuudesta
C3. Saan sanoa asiani ja tulen kuulluksi (1-5)	C3. Koen tulevani kuuluksi	
C4. Minua arvostetaan (1-5)	C4. Olen arvostettu tai en koe olevani erityisen arvostettu	
C5. Olen kokenut onnistumisia (1-5)	C5. Olen kokenut usein tai toisinaan onnistumisia	
C6. Ohjaan oman elämäni kulkua (1-5)	C6. Ohjaan elämäni kulkua hyvin tai tyydyttävästi	
C7. Tunnen kuuluvani yhteiskuntaan (1-5)	C7. Tunnen kuuluvani hyvin yhteiskuntaan TAI en tunne kuuluvani kovin hyvin yhteiskuntaan	
C8. Olen tyytyväinen ihmissuhteisiini (1-5)	C8. Olen tyytyväinen TAI en ole kovin tyytyväinen ihmissuhteisiini	
C9. Tunnetko itsesi yksinäiseksi? En koskaan - jatkuvasti	C9. Tunnen itseni joskus TAI harvoin yksinäiseksi	
C10. Onko elämässäsi ihminen, jonka kanssa voit keskustella avoimesti henkilökohtaisista asioistasi ja ongelmistasi? Kyllä/ei/en tiedä	C10. Voin keskustella asiostani tarvittaessa	
C12. Onko sinulla jokin harrastus tai sellaista tekemistä, jonka parissa viihdyt? Kyllä/ei/en tiedä	C12. Minulla on harrastuksia tai mielekästä tekemistä	

C14. Tulen hyvin toimeen läheisten kanssa	C14. Tulen hyvin TAI melko hyvin toimeen läheisten kanssa	
C.15 Minun on helppo ylläpitää ihmissuhteita	C15. Minun on helppo ylläpitää ihmissuhteita TAI minulla on jonkin verran vaikeuksia ylläpitää ihmissuhteita	
C16. Minun on helppo tutustua uusiin ihmisiin	C16. Tutustun helposti TAI melko helposti uusiin ihmisiin	
C17. Minun on helppo olla tekemisissä vieraiden ihmisten kanssa	C17. Tulen helposti TAI melko helposti toimeen vieraiden ihmisten kanssa	
D1. Olen tuntenut itseni toiveikkaaksi tulevaisuuden suhteen (1-5)	D1. Olen usein toiveikas tulevaisuuden suhteen TAI en ole erityisen toiveikas tulevaisuuden suhteen	Mieli Väittämiä ajatuksista ja tunteuksista
D2. Olen tuntenut itseni hyödylliseksi (1-5)	D2. Tunnen itseni melko hyödylliseksi tai en tunne itseäni erityisen hyödylliseksi	
D3. Olen tuntenut itseni rentoutuneeksi (1-5)	D3. Voin rentoutua helposti tai melko helposti	
D4. Olen käsitellyt ongelmia hyvin (1-5)	D4. Olen käsitellyt ongelmia usein hyvin TAI en ole aina käsitellyt ongelmia kovin hyvin	

D5. Olen ajatellut selkeästi (1-5)	D5. Ajattelen usein selkeästi, mutta ajatukseni ei ehkä aina ole selkeää	
D6. Olen tuntenut läheisyyttä toisiin ihmisiin (1-5)	D6. Tunnen usein läheisyyttä toisiin ihmisiin.	
D7. Olen kyennyt tekemään omia päätöksiä asioista (1-5)	D7. Kykenen tekemään päätöksiä asioistani koko ajan TAI usein	
E3. Julkisten palvelujen käyttäminen (suoriudun hyvin-en suoriudu)	E3. Koen julkisten palvelujen käyttämisessä vaikeuksia	Arki Suoriutuminen arkipäivän asioista
E5. Raha-asioista huolehtiminen (suoriudun hyvin-en suoriudu)	E5. Suoriudun raha-asioistani hyvin tai koen jonkin verran vaikeuksia	
E6. Omasta terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtiminen	E6. Suoriudun hyvin tai koen vain vähän vaikeuksia terveyden ja hyvinvointini ylläpidosta	
E7. Säännöllisen vuorokausirytmien ylläpitäminen ja riittävä nukkuminen	E7. Säännöllisen vuorokausirytmieni ylläpito tuottaa vähän vaikeuksia	
F1. Pystytkö yleensä keskittymään asioihin	F1. Keskittymiseni on jonkin verran heikentynyt	Taidot Osaamiseen liittyviä asioita
F2. Sujuuko sinulta uusien tietojen ja taitojen oppiminen?	F2. Minulla voi olla vaikeuksia oppia tietoja ja taitoja	
F3. Millaiseksi arvioit muistisi tällä hetkellä?	F3. Muistini on jonkin verran heikentynyt	
F6. Minulla on haaveita ja toiveita tulevaisuudelleni (1-5)	F6. Minulla on tavoitteita	

<p>F7. Olen valmis näkemään vaivaa ja tekemään asioita tavoitteitteni ja haaveitteni toteutumisen eteen (1-5)</p>	<p>F7. Olen valmis näkemään paljon tai kohtalaisesti vaivaa tavoitteitteni saavuttamiseksi</p>	
<p>G1. Onko fyysinen kuntosi mielestäsi? (hyvä - huono)</p> <p>G4. Pystytkö levähtämättä kävelemään noin kilometrin?</p> <p>G11. Koetko fyysisen tai psyykkisen sairauden aiheuttavan haittaa työssä tai mahdollisessa työssä?</p> <p>G12. Koetko fyysisen tai psyykkisen sairauden aiheuttavan haittaa ihmis-suhteissa?</p>	<p>G1. Fyysinen kuntoni on hyvä TAI vähintään keskitasoinen</p> <p>G4. Pystyn vaikeuksista TAI koen jonkin verran vaikeuksia</p> <p>G11. En koe haittaa TAI koen lievää haittaa TAI koen huomattavaa haittaa</p> <p>G12. Koen lievää TAI huomattavaa haittaa</p>	<p>Keho</p> <p>Fyysiseen kuntoon liittyviä asioita</p>
<p>I3-11. Mitkä asiat vaikeuttavat työmahdollisuuksiasi?</p> <p>I14. Mihin elämäsi osalle toivoisit muutosta?</p>	<p>I3-11. Työmahdollisuuksien puute sekä terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät ongelmat</p> <p>I14. Osaamiseeni ja ammattitaitooni, mieleni hyvinvointiin, taloudelliseen tilanteeseeni, fyysiseen kuntoon, arkeni hallintaan, nukkumiseeni ja vuorokausirytmieni, harrastamiseeni tai osallistumiseeni</p>	<p>Työ ja tulevaisuus</p> <p>Ajatuksia työstä ja tulevaisuuden toiveista.</p>

Taulukko 2: Alkutilanteen kartoituksen huomioita Kykyviisarin kysymyksistä, joissa ilmeni osallistujien arvion mukaan merkittäviä voimavaroja ja kehittämiskohteita

6.4 Työkokeilun muutosvaikutusten havainnot Kykyviisari-kyselyn avulla

Muutoksia Kykyviisarin osa-alueilla havainnoitiin työkokeilun lopuksi tarkastelemalla alkuhaastattelun jälkeen tulostettua Kykyviisari-kyselyn palaute- ja vastauskaavaketta. Yksilöhaastattelussa käytiin kohta kohdalta läpi alkuhaastattelun vastauksia ja osallistujia pyydettiin huomioimaan työkokeilun aikana havaitsemiaan muutoksia Kykyviisarin osa-alueilla. Kuntouttavan työtoimintakokeilun suhteellisen lyhyestä, työviikon mittaisesta kestosta johtuen haastateltavia pyydettiin huomioimaan herkästi koettu muutos. Tarkentavilla avoimilla kysymyksillä pyydettiin lisätietoa koetuista muutoksista. Tarkentavat kysymykset pelkistettiin vastaamaan Kykyviisarin osa-alueiden väittämiin.

Kykyviisarin kysymys	Tarkennetusta kysymyksestä pelkistetty ilmaisu	Kykyviisarin osa-alue
B2. Onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin hyvä, melko hyvä, keskitasoinen, melko huono, huono?	B2. Fyysinen kuntoni on parantunut liikunnan lisääntymisen ja raskaan fyysisen työn vaikutuksesta Olen kokenut lihaskipuja tai tuki- ja liikuntaelinvaijien pahenemista	Hyvinvointi Yleistä hyvinvointia kuvaavia väittämiä
C2. Olen tarpeellinen muille	C2. Olen kokenut itseni hyödylliseksi tekemisen kautta	Osallisuus Osallistujan tilannetta kuvaavia väittämiä osallisuudesta
C4. Minua arvostetaan	C4. Olen saanut kiitosta	
C5. Olen kokenut onnistumisia	C5. Olen kokenut tekemisen mielekkääksi ja suoriutunut annetuista tehtävistä	

<p>D2. Olen tuntenut itseni hyödylliseksi</p> <hr/> <p>D6. Olen tuntenut läheisyyttä toisiin ihmisiin</p>	<p>D2. Olen kokenut työni olleen hyödyllistä</p> <hr/> <p>D6. Olen viihtynyt ryhmässä ja saanut uusia kavereita</p>	<p>Mieli</p> <p>Väittämiä ajatuksista ja tuntemuksista</p>
<p>Ei muutosta kysymysasettelun perusteella</p>	<p>Ei muutosta kysymysasettelun perusteella</p>	<p>Arki</p> <p>Suoriutuminen arkipäivän asioista</p>
<p>F6. Minulla on haaveita ja toiveita tulevaisuudelleni</p> <p>F7. Olen valmis näkemään vaivaa ja tekemään asioita tavoitteitteni ja haaveitteni toteutumisen eteen</p>	<p>F6 - F7. Olen saanut pysyvyyden kokemuksia ja rohkaistunut hakeutumaan suunnittelemaani toimintaan.</p>	<p>Taidot</p> <p>Osaamiseen liittyviä asioita</p>
<p>Ei muutosta kysymysasettelun perusteella</p>	<p>Ei muutosta kysymysasettelun perusteella</p>	<p>Keho</p> <p>Fyysiseen kuntoon liittyviä asioita</p>
<p>I6. Työmotivaation tai työhalujen muutos</p> <hr/> <p>I11. Taloudellinen tilanne</p> <hr/> <p>I13. Uskotko löytäväsi mieleisesi koulutuspaikan?</p>	<p>I6. Olen halukas osallistumaan vastaavanlaiseen fyysiseen työtoimintaan</p> <hr/> <p>I11. Työtoimintaan osallistuminen on parantanut taloudellista tilannettani vähentämällä ruokakustannuksia</p> <hr/> <p>I13. Olen kiinnostuneempi hakeutumaan työllistymistä tukeviin opintoihin</p>	<p>Työ ja tulevaisuus</p> <p>Ajatuksia työstä ja tulevaisuuden toiveista.</p>

Taulukko 3: Osallistujien havaitsemia muutoksia Kykyviisari-kyselyssä työkokeilun päätteeksi

6.5 Teemahaastattelun avoimien kysymysten tulokset osallistujien arvioimana

Avoimilla teemahaastattelun kysymyksillä osallistujat kuvailivat kuntouttavan työtoimintako-keilun vaikutuksia. Kunkin tutkimuskysymyksen alle on kootusti (Taulukko 4 ja 5) muodostettu suorista lainauksista muodostettuja asiakokonaisuuksia, joihin osallistujien kommentit viittaavat.

Yläkategoria: Osallistujien kokemus voimavaraistavia työmenetelmiä soveltaneen työkokeilun mielekkyydestä		
Suorat lainaukset	Pelkistetyt ilmaisut	Alakategoria
A: ”Jos kääkee, niin tulee ran- gaistu olo”	A: Kääkeminen koettiin passivoivana työnjoh- tamisen muotona ja osallistujat kokivat hy- vänä, että niin ei oh- jaustyössä toimittu.	A: Työtoiminnan ohjaus- työssä käytettyjen voimava- raistavat työmenetelmät eh- käisivät häpeän tunnetta ja pakottamiseen liittyvää vas- tarintaa.
A: ”Jos vain sanotaan, että men- kää tekemään, niin ei toimi. Ai- nakaan mulle”		
B: ”Sellanen rento tekemisen meininki, mitä teillä on, antaa ai- nakin mulle ittelleen motivaatiota nousta sängystä.”	B: Positiivinen ja kan- nustava palaute antaa motivaatiota työsken- telyyn	B: Osallistujat kokivat työ- toimintaan kannustavana motivaationa positiivisen pa- lautteen antamisen.
B: ”On kannustamisesta kiinni ja positiivisesta palautteesta.”	B: Positiivinen palaute kohentaa mielialaa.	
B: ” On positiivinen tekemisen meininki.”	B. Kiitosta on ollut mu- kava vastaanottaa.	C: Osallistujat kokivat yh- dessä tekemisen mielek- kääksi ja mahdollisuuden vaikuttaa työtehtäviensä va- likoimiseen sekä
B: ”Kiitosta on tullut hyvin ja tar- peeksi.”	C: Ohjatussa ryhmässä työskentely koettiin mielekkääksi ja työryh- män koko sopivaksi.	
C: ”Parasta on ollut yhdessä teke- minen ja ohjattu tekeminen, ettei tarvitse omin päin keksiä. Enemmän tekemistä ja aika kuluu		

<p>paremmin. Tulee hyvä mieli ja on palkitsevaa”</p>	<p>C: Vapaus vaikuttaa omaan työtahtiin on ollut mielekästä.</p>	<p>työsuoritustensa aikataulutamiseen merkityksellisenä työmotivaationsa kannalta.</p> <p>D: Osallistujat kuvasivat kokemuksensa toimintansa hyödyllisyydestä ja onnistumisen kokemuksista nostaneen itsetuntoa, lisänneen merkityksellisyyden tunnetta ja kohottaneen mielialaa.</p>
<p>C: ”Kiva ettei ole tarvinnut nousta kukonlaulun aikaan ja työtahti on ollut vapaa.”</p>	<p>C: Työmäärä on koettu kohtuulliseksi</p>	
<p>C: ”Ohjausta on ollut tarpeeksi. Hyvä että illalla voi levätä eikä ole mitään pakollista toimintaa.”</p>	<p>C: Ohjaustyön tehtävänännöt ovat olleet selkeitä.</p>	
<p>C: ”Tehtäviä on ollut ihan hyvä määrä ja on saanut levätä välillä halutessaan.”</p>	<p>C: Valinnanvapaus itselle parhaiten soveltuviin työtehtäviin haikutumisessa on lisännyt työn mielekkyyttä.</p>	
<p>C: ”Oli hyödyllistä, että oli erilaisia intressejä.” (Viitaten työtoiminnan tehtävien jakautumiseen osallistujien kesken.)</p>	<p>D: Osallistujat saivat onnistumisen kokemuksia ja olivat ylpeitä suorituksistaan</p>	
<p>C: ”Ja tää on silleen kivempaa, kun sä teet sitä ja sä tätä. On tiennyt, että mitä voi tehdä ja saanut ite päättää mitä haluaa tehdä ja valita. Kuusi oli hyvä ryhmäkoko.”</p>	<p>D: Mahdollisuus osallisuuteen ja hyödyllisyyden kokemukseen työtoiminnan kautta koettiin merkitykselliseksi.</p>	
<p>C: ”Tehtävää on ollut sopivasti ja olisin tehnyt enemmänkin ja pidempää.”</p>	<p>D: Kokemus oman toiminnan hyödyllisyydestä nosti omanarvontuntoa.</p>	
<p>C: ”Tehtävänännöt on olleet mukavia. Tykkäsin leikkaa saksilla ja tehdä puupinoa.”</p>		
<p>D: ”Se että annetaan vastuuta ja mahdollisuus näyttää, että on hyvä jossain. Ja annetaan mahdollisuus.”</p>		

<p>D: ”Oli ihan kiva, että oli jokin tarkoitus, että oli tunne, että tekee jotain hyödyllistä ja tunsii itsensä arvokkaaksi. Tulee hyvä mieli, että tekee jotain mistä kaikki hyöttyy.”</p>	<p>D: Osallistujat kokivat yhteisöllisyyttä, loivat uusia ystävyysuhteita ja saivat vertaistukea.</p>	<p>E: Fyysinen ulkotyö Kesäharjun puutarhassa koettiin osallistujien mielestä haastavaksi tai helpoksi ja osa työtehtävistä koettiin mielenkiintoiseksi.</p> <p>F: Osallistujat toivat esiin halukkuutta osallistua jatkossakin vastaavanlaiseen työtoimintaan ja kokivat työtoiminnan mielekkääksi osaksi Kesäharjussa vietettyä aikaa.</p>
<p>D: ”On kiva tehdä asioita, joita tietää muiden arvostavan ja että ne tykkää. Haluan tehdä valmiiksi ja niin hyvin kun pystyy.”</p>	<p>D: Työtehtävät koettiin itselle soveltuviksi ja mielekkäiksi.</p>	
<p>D: ”Oon saanu uusia kavereita. Ja kannustusta.”</p>	<p>D: Osa työtehtävistä oli osallistujille tuttuja ja osa uusia.</p>	
<p>D: ”Jännitti aluksi ja oli hyvä, että oli rennon näköistä porukkaa.</p>	<p>E: Työtehtävät koettiin aluksi vaikeina, mutta niihin sopeuduttiin, jonka jälkeen työskentely onnistui ja koettiin mielekkääksi.</p>	
<p>E: ”Aluksi tuntui vaikealta, mutta kun tottui käyttämään haravaa, se lähti menee ihan hyvin.”</p>	<p>E: Työn fyysisyyttä sekä tiettyjä työtehtäviä kohtaan koettiin mielenkiintoa.</p>	
<p>E: ”Hyvä ettei annettu liikaa töitä. Välillä silti tuntu, ettei tää lopu koskaan. Tarvittaessa on saanut apua, että yhdessä on tehty.”</p>	<p>E: Asennoitumisen fyysisistä ulkotyötä kohtaan uskottiin vaikuttavan työtoiminnan mielekkyyteen.</p>	
<p>E: ”Kun sä lähet tänne sellasella ulkoilma-asenteella. Ei tänne tulla sisälle kökkimään.”</p>	<p>F: Osallistujat kokivat työtoiminnan soveltuvan itselleen ja ajattelivat sen soveltuvan myös muille osatyökkyisille mielenterveyskuntoutujille.</p>	
<p>E: ”Erialaista tekemistä, kuin mitä normaalisti olen joutunut tekemään (muualla). Puutarhatyöt on ihan kivoja.”</p>		
<p>E: ”Ruumiillinen työ ja linnunpönttöjen väsäminen on ollut</p>		

mielenkiintoista. Puutyömaa oli helpoo ja aika meni hyvin. Tuttua hommaa.”	Osallistujat toivat esiin halukkuutta osallistua vastaavanlaiseen toimintaan säännöllisesti tai kokeilla toimintaan osallistumista toistekin.	
F: ”Haluaisin lähteä uudestaan, jos näitä järjestetään.”		
F: ”Mukavaa on ollut. Haluaisin tulla kesällä uudestaan.”		
F: ”Jatkossa keväällä tai syksyllä kyllä ainakin kerran vuodessa voitälläselle leirille tulla. Jokainen pystyy jotakin tekemään. Jos se olisikaan mitään isoa, mutta pientä kuitenkin.”		
F: ”Stressaa mennä takas stadiin. Retken pahin kohta on paluu stadiin.”		
F: ”Kivasti on mennyt. On ollut kiva tutustua ja kiva porukka ollut. Lähden mielelläni mukaan toistekin.”		

Taulukko 4: Osallistujien kokemuksia teemahaastattelun avoimilla kysymyksillä ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Kuinka mielekkääksi osallistuneet kokivat voimavaraistavia työmenetelmiä soveltaneen työkokeilun?

Yläkategoria: 2. Millaisia terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä osallistujat kokivat saavuttaneensa?		
Suora lainaus	Pelkistetty ilmaisu	Alakategoria
A: ”On vetreytynyt ja huomaa että jaksaa. Kyllä täällasesta hyötyliikunnasta käy. Oman kunnon mukaan.”	A: Osallistujat kokivat työtoiminnan parantaneen fyysistä suorituskykyä ja kasvattaneen lihaskuntoa.	A: Fyysiseen terveyteen vaikuttavina positiivisina huomioina osallistujat toivat esiin työtoiminnassa saadun

<p>A: ”Käy treenistä. On tuntunut lihaksissa hyvältä ja ei ole paikat kipeytyneet.”</p> <p>A: ” Lihaksissa hyvä tunne. Lihaksikasvaa.”</p> <p>A: ”Ihan kuin olisi vetänyt hyvät treenit joka päivä. Lihasmassaa tullut.”</p> <p>A: ”Liikuntaa oli just sopiva määrä. Otin tämän liikunnan kannalta. Kesällä on sitten paremmassa kunnossa.”</p> <p>A: ”Lähdin hakemaan työtä treenistä ja saunasta. Ruoatkin oli tukevat ja terveelliset. Sain enemmän kuin lähdin hakemaan.”</p> <p>A: ”Terveyttä tukevaa toimintaa. Voisi mainostaa terveisleiriksi. Hyvää ruokaa ja ohjaajat tukemassa ja saunomista”.</p> <p>B: ”Saa liikuntaa ja näkee, että pystyy. Vaikka on näitä vaivoja, niin on kiva nähdä, että mä jotain pystyn tekemään sentään.”</p> <p>B: ”Polvi oli vaurioitunut ja nyt se kipeyty kävellessä. Nyt se on helpottunut ja se on selvinnyt ja parantunut.”</p>	<p>A: Osallistujat ilmoittivat tavoitteilleensa työtoimintaan osallistumisella fyysisen toimintakyvyn parantumista.</p> <p>A: Kesäharjussa tarjotun ravinnon katsottiin tukevan fyysisen toimintakyvyn parantumista.</p> <p>B: Osallistujat kokivat fyysisen vaivojen rajoittavan työtoimintaan osallistumista.</p> <p>B: Osallistujat kokivat voivansa osallistua työtoimintaan valikoidusti fyysisistä vaivoistaan huolimatta.</p> <p>B. Osallistujat kokivat työtoiminnan toisinaan</p>	<p>liikunnan monipuolisia terveysvaikutuksia</p> <p>B: Fyysisiä rajoitteita kokeneet osallistujat toivat esiin työtoiminnan osittain pahentaneen tuki- ja liikuntaelinten vaivoja ja osin edesauttaneen fyysisen toimintakyvyn kuntouttamisessa.</p>
--	--	--

<p>B: ”Välillä tuntu, että oli liian iso urakka ja alaselkä alkoi jurppia ja käsi kipeyty.”</p> <p>B: ”Kyllä kannattaa liikkua, mutta mä en uskalla yksin lähteä mihinkään ryhmäliikuntaan ja mä tarvitsen ohjattua toimintaa. Inhottavaa kun alkaa tuntea itsensä invalidiksi”.</p> <p>C: ”On paljon pirteämpi kuin pitkään aikaan. On saanut olla ulkona ja makkaraa paistaa. On virkeämpi olo kuin kotona, jossa on vaan koronaa telkkarissa.”</p> <p>C: ”Mieli on paljon parempi, kuin tänne tullessa. Nukkuu paremmin, kun päivän ollut ulkona.”</p> <p>C: ”Luin kirjan ensimmäistä kertaa pitkään aikaan. Pysyinkin keskittymään kirjaan. Kiireettömyys ja stressitaso laskee. Tuntuu että on luotettava ympäristö ja rauhoittava luonto. Tulee hyvä mieli, kun voi osallistua.”</p> <p>C: ”Kotona neljän seinän sisällä olen yleensä. Mua epäiltiin muistiongelmaiseksi. Jos en olisi käynyt osallistumassa asioihin, niin eläisin epävarmuudessa ja</p>	<p>pahentaneen tai aiheuttaneen kiputiloja.</p> <p>B: Liikunta ja ohjattu toiminta koettiin hyödylliseksi.</p> <p>C: Toiminnallisuuden koettiin virkistävän, nostavan mielialaa ja parantavan unenlaatua.</p> <p>C: Luotettavan ympäristön ja rauhoittavan luonnon koettiin laskevan stressitasoa.</p> <p>C: Keskittymiskyvyn koettiin parantuneen.</p> <p>C: Mielialan koettiin kohonneen osallistumisen vaikutuksesta.</p> <p>C: Sairauteen liittyvien pelkojen koettiin vähentyneen toimintaan osallistumisen myötä.</p> <p>C: Omien kykyjen ja voimavarojen havainnointi vahvisti uskoa selviytymisestä uusien haasteiden parissa.</p>	<p>C: Psykkiseen hyvinvointiin vaikuttavina huomioina osallistujat toivat esiin luotettavan ympäristön, toiminnallisuuden, luonnon ja positiivisen tekemisen virkistäviä, mieliala kohottavia, unenlaatua parantavia, rauhoittavia, stressitasoa laskevia ja keskittymiskykyä parantavia vaikutuksia.</p>
---	--	---

<p>pelkäisin asioita. Se on kauhee se pelko, että on sairauksia ja keskittyy niihin”.</p> <p>C: ”Tää on varmuus, että mä pystyn selviytymään suunnitellusta (toiminnasta). Kivasti mennyt tässä porukassa”.</p> <p>D: ”Kun on itsellä samanlaisia ongelmia kuin muilla, niin se tukee”.</p> <p>D: ”On ollu sosiaalisesti vahvistavaa. On huomannut, että tulee erilaisten ihmisten kanssa toimeen ja oppii tuntemaan ihmisiä erilaisessa ympäristössä. Tiiviimpi sosiaalinen kontakti syntynyt. Ja asennoituminen osallistavaan ja muita huomioivaan toimintaan.”</p> <p>D: ”Sosiaalinen paine ollut lähteä kahville ja tauolle, vaikka olisin halunnut jatkaa työskentelyä. Oli kiva tutustua uusiin ihmisiin ja porukka mukava.”</p> <p>D: ”Kokee saavuttaneensa enemmän, kuin jos tekee itetekseen. Tuli kavereita. Aina tykkään tutustua uusiin tyyppeihin.”</p> <p>E: ”Mä säästin viikon ruokarahat täyshoidossa ja se on taloudellinen hyöty.”</p>	<p>D: Osallistujat kokivat vertaistuen ja ryhmältä saamansa kannustuksen voimavaraistavaksi.</p> <p>D: Yhdessä tekeminen ja oleminen on lisännyt itsetuntemusta, ymmärrystä muita kohtaan ja mahdollistanut syvälistenkin ihmissuhteiden kehittymisen.</p> <p>D: Osallistujat kokivat toiminnan kokonaisuudessaan lisänneen muiden huomioimista tekemisen ja osallisuuden kautta.</p> <p>D: Osallistujat ovat kokeneet ystävyiden ja toveruuden kokemuksia.</p>	<p>D: Sosiaalisina hyötyinä työtoimintaan osallistuneet kokivat erityisesti vertaistuen merkityksen, joka yksinelävien osallistujien kohdalla on vähäisempää arjen kanssakäymisessä.</p> <p>E: Työtoiminnan taloudellisia huomioina osallistujat ilmaisivat työkokeilun</p>
--	---	---

<p>E: ”Taloudellisesti säästin ainakin satkun. Sosiaalinen ja taloudellinen hyöty ja hyvä työmotivaatio.”</p> <p>E: ”Ihan taloudellisesti, olisin ollut valmis maksamaan-kin.”</p>	<p>E: Täysihoidon koettiin säästäneen ruokakustannuksissa ja vaikuttaneen työmotivaatioon.</p>	<p>vaikuttaneen positiivisesti talouteensa ruokamenoihin kohdistuneena säästönä, joka vahvisti työmotivaatiota.</p>
--	--	---

Taulukko 5: Osallistujien kokemat terveydelliset, sosiaaliset ja taloudelliset hyödyt teema-haastattelun avoimilla kysymyksillä työkokeilun päätteeksi

6.6 Teemahaastattelun avoimet kysymykset työn tilaajien arvioimana

Työn tilaajille suoritettussa teemahaastattelussa haettiin työkokeilun päätteeksi vastausta kolmanteen tutkimuskysymykseen: Kuinka tuloksellista työkokeilussa tehty työ oli työn tilaajan mielestä? Avoimilla teemakysymyksillä haastateltiin Kesäharjun emäntien näkemyksiä kuntouttavaan työkokeiluun liittyvistä huomioista.

Yläkategoria: Kuinka tuloksellista työkokeilussa tehty työ oli työn tilaajan mielestä?		
Suora lainaus	Pelkistetty ilmaisu	Alakategoria
<p>A: ”Asenne oli, että me tullaan tänne tekee töitä”</p> <p>B: ”On varmasti heille tärkeää”.</p> <p>C: ”Into ei ole loppunut”</p> <p>D: ”Mukavuudenhalu ei voittanut työmotivaatiota”.</p>	<p>A: Osallistujat olivat motivoituneita työntekoon</p> <p>B: Työtoimintaan osallistuminen näyttäytyi osallistujille tärkeänä</p> <p>C, D: Osallistujat eivät menettäneet työmotivaatiotaan työkokeilun aikana</p>	<p>Kuntouttavaan työtoimintakokeiluun osallistuneiden asenteiden näkyminen motivoitumisena</p>

<p>E: ”Vaikka on kaikki eri kuntoisia, on kaikki osallistuneet voimiensa mukaan”.</p> <p>F: ”Mä luulen, että normaalisti haluaisivatkin tehdä enemmän”</p> <p>G: ”Työ on otettu tosissaan ja osoitettu vastuuntuntoa. Saa-daanks me aina kysyä näitä ihmisiä?”</p>	<p>E: Työtoiminta soveltui toimintakyvyltään rajoittuneillekin</p> <p>F: Toiminnallisuuteen osallistaminen saattaa olla mielekäästä muillekin Kesäharjun asiakkaille</p> <p>G: Työ on otettu tosissaan ja osoitettu vastuuntuntoa.</p>	
<p>H: ”Loistavaa jälkeä on kyllä tullut”.</p> <p>I: ”Älyttömän hieno saavutus. Jos vaikka kuka kyläläinen laitettais tekemään, niin tuntuisi toivotto- malta. Uskon, että usealta olisi jäänyt laittamatta”.</p> <p>J: ”Tehdyn työn määrä on ylittänyt odotukset. Mitä täällä käy ryhmiä, niin oli loistava suoritus.”</p> <p>K: ”Kun paikat ovat siistejä, niin siitä on iloa kaikille palvelunkäyt- täjille. Ja meidän työtaakka on helpottunut kiireisenä vuodenaikana.”</p> <p>L: ”On fyysisesti vaativaa työtä. Keksivät hyviä toimintatapoja, jotka eivät rasittaneet selkää tai muuta sellaista”.</p>	<p>H: Työ on tehty hyvin</p> <p>I, J: Työtä on tehty paljon ja osoitettu ahkeruutta</p> <p>K: Tehdystä työstä on hyö- tyä kaikille palvelunkäyttä- jille ja se on helpottanut emäntien työmäärää</p> <p>L: Osallistujat noudattivat tehokkaita ja turvallisia työtapoja</p>	Työtoiminnan tulokselli- suus
<p>M: ”On ohjaajasta kiinni, miten osallistetaan ja ohjataan tekemi- seen”</p>	<p>M, N: Voimavaraistavat työmenetelmät arvioitiin toimivaksi osallistujien</p>	Työtoiminnan ohjau- s- työhön liittyviä huomi- oita

<p>N: "Nauttii siitä, että saa vastuuta"</p>	<p>työmotivaation ja tekemisen mielekkyyden kannalta</p>	
<p>O: "Moni ohjaaja ei halua tehdä tai teetättää töitä asiakkailla. Joskus ohjaustyössä pyritään pääsemään mahdollisimman helpolla. Osallistumisen kulttuuriin saisi tulla muutos".</p> <p>P: "Jos jonkun saa tekee, muutkin voi innostua. Asenne voi tarttua ja mielikuvitus tehdä asioita. Ohjaajien kekseliäisyys keskeistä."</p> <p>Q: "Tarvitaan ohjaajien ohjausta innostamaan työtavoissa ja ryhmän yhtenäistämässä."</p> <p>R: "Ohjaajille voisi tehdä eräkoulutuksen ja tekemiseen kannustusta."</p> <p>S: "Tekemisen jälkeen aina ollaan onnellisia. Kukaan ei kadu, että tulipa tehtyä".</p>	<p>O, P: Kesäharjun toiminta- ja virkistyskeskukseen saapuvien ryhmien ohjaajilta toivottaisiin enemmän asiakkaita osallistavaa työtä</p> <p>Q, R: Työohjauksella ja koulutuksella voitaisiin tukea ohjaustyön menetelmien kehittämistä</p> <p>S: Toiminnallisuus luo mielihyvää</p>	<p>Ohjaustyön kehittämisen huomioita asiakkaiden osallistamisen ja toiminnallisuuden tukemisen näkökulmasta</p>
<p>T: "Mä luulen, että moni osallistuis jos kerrotais osallistumisen mahdollisuuksista ja innostettais mukaan".</p> <p>U: "On mahdollista, että toimintaa jatkettaisiin vuosittain säännöllisesti."</p>	<p>T: Työtoiminnan uskottiin kiinnostavan asiakkaita, jos sitä osataan markkinoida</p> <p>U: Sesonkiluonteisen työtoiminnan jatkuvuus Kesäharjussa nähtiin mahdolliseksi</p>	<p>Työtoiminnan jatkuvuuden näkökulmia</p>

V: ”Kaikki ollut meidän puolesta positiivista”.	V: Työtoimintakokeilu koettiin onnistuneeksi	
---	--	--

Taulukko 6: Työn tilaajille suoritettussa teemahaastattelussa haettiin vastausta kolmanteen tutkimuskysymykseen: Kuinka tuloksellista työkokeilussa tehty työ oli työn tilaajan mielestä?

7 Tulokset

Tuloksissa esitetään yhteenveto analyysivaiheessa esitetyistä taulukoista (Taulukko 2-6), joissa ilmaistaan alaotsikoittain kykyviisari-kyselyn alkuhaastattelu ja loppuhaastattelu sekä teemahaastattelun avoimet kysymykset osallistujille ja työn tilaajille.

7.1 Voimavarojen ja kehittämistarpeiden kartoitus Kykyviisari-kyselyn avulla

Kykyviisari-kyselyssä osallistujien voimavaroina nousivat esiin hyvinvoinnin osa-alueella hyvä terveydentila ja hyvä fyysinen toimintakyky. Osallistajat kokivat olevansa melko tyytyväisiä elämäänsä tällä hetkellä ja suoriutuvansa päivittäisistä toimistaan hyvin tai tyydyttävästi. Osallisuuden osa-alueella hyvät ihmissuhteet ja verkostot tuottivat kokemuksen arvostetuksi tulemisesta ja tarpeellisuudesta muille ihmisille. Osallistajat kokivat voivansa vaikuttaa asioihinsa ja saavansa keskustella henkilökohtaisista asioistaan sekä tulevaisuutta kuulluksi ja autetuksi tarvittaessa. Osallistajat kokivat helpoksi tai melko helpoksi tutustua uusiin ihmisiin ja olla tekemisissä ihmisten kanssa. Mielen osa-alueella koettiin usein läheisyyttä muihin ihmisiin. Taitojen ja osaamisen osa-alueella tuotiin esiin tulevaisuuden tavoitteita ja haaveita, joiden eteen oltiin valmiita näkemään paljon tai kohtalaisesti vaivaa. Arjen osa-alueella raha-asioiden sekä terveyden ja hyvinvoinnin hoidossa koettiin vain vähäisiä vaikeuksia.

Kykyviisari-kyselyssä osallistujien kokemana häirtana tai kehittämiskohteena nousi esiin hyvinvoinnin osa-alueella työkyvyn heikentyminen sairauden vuoksi ja fyysisen toimintakyvyn rajoitteet. Osallisuuden osa-alueella yksinäisyyden kokemukset olivat yleisiä ja joidenkin osallistujien kohdalla ihmissuhteet koettiin puutteellisiksi. Osa osallistujista koki osallisuutensa yhteiskuntaan vähäiseksi, eikä kokenut olevansa erityisen arvostettu. Taitojen ja osaamisen osa-alueella keskittyminen ja muistitoiminnot koettiin heikentyneiksi, jonka seurauksena koettiin jonkin verran vaikeuksia oppia uusia tietoja ja taitoja. Arjen osa-alueella koettiin vaikeuksia julkisten palvelujen käytössä sekä säännöllisen vuorokausirytmien ylläpidossa. Kehon osa-alueella koettiin fyysisen tai psyykkisen sairauden aiheuttavan lievää tai huomattavaa haittaa ihmissuhteissa ja työssä. Mielen osa-alueella osallistajat toivat esiin ajatuksen selkeyden vaikeutta. Osa osallistujista ei ollut erityisen toiveikas tulevaisuuden suhteen ja osa ei myöskään tuntenut itseään erityisen hyödylliseksi. Kaikki eivät kokeneet käsitelleensä ongelmiaan kovin hyvin.

Osallistujien suhde työelämään ilmeni Kykyviisari-kyselyssä monipuolisesti. Osa oli työssä ja koki omaavansa edellytyksiä osallistua työelämään, mutta tarvitsevansa mahdollisesti tukea työelämässä jatkamiseksi. Osa osallistujista ei ollut töissä, koki edellytyksensä siirtyä työelämään vähäisiksi ja koki tarvitsevansa apua työllistymiseen. Osa ei kokenut työllistymistään ajankohtaisena. Työmahdollisuuksia vaikeuttaviksi asioiksi koettiin työmahdollisuuksien puute sekä terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät ongelmat. Työhön ja tulevaisuuteen liittyvistä elämän osa-alueista toivottiin muutosta osaamiseen ja ammattitaitoon, mielen hyvinvointiin, taloudelliseen tilanteeseen, fyysiseen kuntoon, arjen hallintaan, nukkumiseen ja vuorokausirytmiiin sekä harrastamiseen tai osallistumiseen. Kehon osa-alueella fyysisen tai psyykkisen sairauden aiheuttama haitta työssä tai mahdollisessa työssä koettiin merkityksettömäksi, lieväksi tai huomattavaksi.

7.2 Työkokeilun muutosvaikutusten havainnot Kykyviisari-kyselyn avulla

Osallistujat toivat erityisesti esiin kokemuksiaan fyysisyyteen ja osallisuuteen liittyviin väittämiin. Fyysisen kunnon koettiin parantuneen liikunnan lisääntymisen ja raskaan fyysisen työn vaikutuksesta. Osallistujat kokivat itsensä hyödylliseksi työn tekemisen kautta ja olivat saaneet tarpeellisuuden, arvostuksen ja onnistumisen kokemuksia. Osallistujat olivat viihtyneet ryhmässä ja saaneet uusia kavereita. Pystyvyyden kokemukset rohkaisivat hakeutumaan suunniteltuihin toimintoihin ja työllistymistä tukeviin opintoihin. Osallistujat olivat halukkaita osallistumaan vastaavanlaiseen fyysiseen työtoimintaan jatkossakin.

Kykyviisarin tuloksissa osallistujien havaitsemat muutokset Kykyviisarin-kyselyn osa-alueilla olivat pääosin positiivisia. Negatiivisia muutoksia ei havainnoitu osallistujien pistemäärän laskuna, mutta tarkennetuissa avoimissa kysymyksissä nousi esiin fyysisen työn aiheuttamia kiputiloja tuki- ja liikuntaelimissä. Osallistujien kiputilojen havainnointi koettiin osin positiivisena fyysiseen työhön liittyvänä lihaskasvuna ja osin negatiivisina tukielinten kiputiloina. Osallisuuden osa-alueissa C16: Minun on helppo tutustua uusiin ihmisiin (1-5) sekä C17: Minun on helppo olla tekemisissä vieraiden ihmisten kanssa (1-5) osallistujat arvioivat lähtötilanteensa erityisen hyväksi, joten muutosta ei voitu havainnoida tulosten nousemisena, vaikka osallistujien avoimissa kysymyksissä esittämä kokemus vahvistikin näkemystä. Arjen ja kehon osa-alueilla ei kyselyn tuloksissa esiintynyt muutosta.

7.3 Teemahaastattelun avoimien kysymysten tulokset osallistujien arvioimana

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä haettiin osallistujien kokemuksia voimavaraistavia työmenetelmiä soveltaneen työkokeilun mielekkyydestä. Osallistujat toivat esiin työtoiminnan ohjaustyössä käytettyjen voimavaraistavien työmenetelmien ehkäiseen häpeän tunnetta ja

pakottamiseen liittyvää vastarintaa. Osallistujat kokivat työtoimintaan kannustavana motivaationa positiivisen palautteen antamisen. Osallistujat kokivat mahdollisuuden vaikuttaa työtehtäviensä valikoimiseen ja työsuoritustensa aikatauluttamiseen merkityksellisenä työmotivaationa kannalta. Osallistujat kuvasivat työtoiminnan hyödyllisyyden ja työstä saatujen onnistumisen kokemusten nostaneen itsetuntoa, lisännen merkityksellisyyden tunnetta ja kohottaneen mielialaa. Fyysinen ulkotyö Kesäharjun puutarhassa koettiin osallistujien mielestä haastavaksi tai helpoksi ja osa työtehtävistä koettiin mielenkiintoiseksi. Kaikki osallistujat toivat esiin halukkuutta osallistua jatkossakin vastaavanlaiseen työtoimintaan ja kokivat työtoiminnan mielekkääksi osaksi Kesäharjussa vietettyä aikaa.

Toisessa tutkimuskysymyksessä haettiin osallistujien kokemuksia työtoiminnan terveydellisistä, sosiaalisista ja taloudellisista hyödyistä. Työtoiminnan fyysiseen terveyteen vaikuttavina positiivisina huomioina osallistujat toivat esiin liikunnan monipuolisia terveysvaikutuksia, joita useimmat osallistujat mainitsivat odotusarvoisesti olleensa lähteneet työtoimintaan osallistumisessa hakemaan. Työtoiminnan fyysiseen terveydentilaan vaikuttavina negatiivisina huomioina osallistujat mainitsivat kokeneensa tuki- ja liikuntaelinten kiputiloja työn teon seurauksena. Fyysisiä rajoitteita kokeneet osallistujat toivat esiin työtoiminnan osittain pahentaneen tuki- ja liikuntaelinten vaivoja ja osin edesauttaneen fyysisen toimintakyvyn kuntouttamisessa. Psykkiseen terveydentilaan vaikuttavina huomioina osallistujat toivat esiin työtoiminnassa koettujen yhteisöllisyyden, toiminnallisuuden, luonnon ja positiivisen tekemisen voimavaraistavia vaikutuksia. Sosiaalisina hyötyinä työtoimintaan osallistuneet kokivat erityisesti vertaistuen merkityksen, joka yksinelävien osallistujien kohdalla on vähäisempää arjen kanssakäymisessä. Työtoiminnan taloudellisina huomioina osallistujat ilmaisivat työkokeilun vaikuttaneen positiivisesti talouteensa ruokamenoihin kohdistuneena säästönä, jonka kerrottiin vahvistaneen työmotivaatiota.

7.4 Teemahaastattelun avoimet kysymykset työn tilaajien arvioimana

Työn tilaajien arviossa Kesäharjun emännät kertoivat kyseessä olevan ensimmäinen vastaavanlainen työkokeilu toimipaikassa ja kokivat työtoiminnasta olleen huomattavaa apua emäntien kiireisen kevätseongin aikana. Emännät huomasivat osallistujilla olleen alusta alkaen motivoitunut asenne työntekoa kohtaan, joka myös säilyi työkokeilun ajan. Monipuolisten työtehtävien osoittaminen mahdollisti kullekin osallistujalle valikoitumisen soveltuvien ja mielekkäiden tehtävien pariin. Emännät arvioivat työtoiminnan olleen osallistujille tärkeää ja he saivat vaikutelman, että työ on otettu tosissaan ja osoitettu vastuuntuntoa. Runsaamman toiminnallisuuteen osallistamisen arveltiin mahdollisesti olevan mielekkästä muillekin Kesäharjuun saapuville asiakasryhmille.

Työtoiminnan tuloksellisuutta arvioitaessa työ todettiin hyvin tehdyksi. Työtä oli myös tehty paljon ja osoitettu ahkeruutta. Tehdystä työstä todettiin olevan hyötyä kaikille palvelunkäyttäjille. Osallistujien arvioitiin osanneen harjoittaa tehokkaita ja turvallisia työtapoja. Työtoiminnan ohjauksessa käytettyjä voimavaraistavia työtapoja arvioitiin toimivaksi osallistujien työmotivaation ja tekemisen mielekkyyden kannalta. Emännät arvioivat työkokeilun tulosten perusteella tarpeita ohjaustyön kehittämiseksi asiakkaiden osallistamiseksi ja toiminnallisuuden tukemiseksi. Toiminnallisuuden uskottiin luovan mielihyvää. Emännät toivoisivat Kesäharjun toiminta- ja virkistyskeskukseen saapuvien ryhmien ohjaajilta enemmän asiakkaita osallistavien ja toiminnallisuuden innostavien työtapojen käyttöä. Emännät ideoivat organisaation sisäisten ohjaustyön menetelmien kehittämistä työnohjauksella ja koulutuksella.

Työtoiminnalle nähtiin jatkuvuuden mahdollisuuksia sesonkiluonteisena säännöllisenä toimintana. Emännät arvioivat työtoiminnan kiinnostavan asiakkaita, mutta huomiota tulisi kiinnittää sen tehokkaaseen markkinoimiseen asiakkaille. Emännät kokivat kuntouttavan työtoiminnan näyttäneen heille positiivisena ja onnistuneena kokeiluna.

8 Arviointi

8.1 Pohdinta

Aloitin opinnäytetyöprosessin sillä ajatuksella, että halusin selvittää kuinka kuntoutumista tukevat voimavaraistavat työtavat työtoiminnan ohjaustyössä vaikuttavat osallistuvien osatyökykyisten työmotivaatioon ja kuinka mielekkäänä he kokevat ohjaustyön sekä yksilöllisesti soveltuvien työtehtävien suorittamisen. Tulokset ja teoriatieto tukevat näkemystä työn tekemisen mahdollistamisen ja käytettyjen ohjausmenetelmien voimavaraistavasta merkityksestä mielenterveyskuntoutujan osallisuuden kokemukseen, itsetuntoon ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Teoriaosuudessa olen käsitellyt voimavaraistavien työtapojen lisäksi osatyökykyisten työllistämisen kannattavuutta yksilön tarpeiden ja hyötyjen lähtökohdista sekä työllistämistä yhteiskunnallisena velvollisuutena ja taloudellisena välttämättömyytenä.

Työkykymittarin soveltaminen alkuhaastatteluiden tutkimusmenetelmänä osoittautui erinomaiseksi keinoksi selvittää osallistujien kokemusta valmiuksistaan sekä voimavaroistaan. Työkykymittarin loppuhaastattelut ja etenkin teemahaastattelun avoimet kysymykset muodostivat runsaasti tietoa osallistujien kokemuksista työtoiminnasta ja sen voimavaraistavasta vaikutuksesta. Työn tilaajille suoritettujen teemahaastattelun avoimien kysymysten avulla saatiin ulkopuolinen havainto työtoiminnan onnistumisesta sekä ohjaustyön menetelmien vaikuttavuudesta osallistujien työhyvinvointiin ja työn tuloksellisuuteen.

Kykyiisarin alkuhaastatteluihissa sekä tarkentavissa avoimissa kysymyksissÄ osallistujat toivat esiin aiempia negatiivisia kokemuksiaan komennelluksi tulemisesta ja sen herättÄmÄstä vastarinnasta, epÄvarmuudesta omiin kykyihinsÄ ja osaamattomuuden kokemuksista sekä sosiaalisesta syrjÄytymisestÄ ja kelpaamattomuudesta omana itsenÄän. ItsemÄÄrÄÄmisteorian (Ryan & Deci 2017) mukaan sisÄinen motivaatio syntyy sosiaalisesta hyvÄksytyksi tulemisesta, autonomian kunnioituksesta ja pÄtevyuden kokemuksesta. NÄmÄ kolme psykologista perustarvetta ja niiden toteutuminen työkokeilussa muodostavat keskeisen osan haastatteluaineistosta, jossa osallistujat ovat avoimilla kysymyksillÄ ilmaisseet itselleen merkityksellisiä kokemuksia.

YhdessÄ osallistujan kanssa asetettu työtehtävä ja tavoite tukivat itsemÄÄrÄÄmisoikeutta ja lisÄsivÄt tavoitteen hyvÄksymistÄ, sitoutumista työtehtävän suorittamiseen sekä uskoa kykyinsÄ selviytyÄ työtehtävästä. OhjaustyössÄ oli huomioitava yksilöllisten taitojen ja työkyvyn taso suhteessa tehtävÄän, jonka oli oltava kuitenkin riittävän haastava. Sopivasti asetettu työtehtävä mahdollisti onnistumisen kokemuksen, joka positiivisen palautteen myötÄvaikutuksella tuotti osallistujille pÄtevyuden kokemusta ja itseohjautuvuuden vahvistumista. Tekeminen itsessÄän koettiin mielekkÄäksi ja palkitsevaksi, jopa siinä mÄärin, ettÄ haastatteluaineistosta nousi esiin halukkuus jatkaa töitä tauonkin aikana. Ryhmän sisÄinen arvostava vuorovaikutus ja ohjaustyön voimavaraistavat työtavat muodostivat luotettavan ja turvallisen vuorovaikutusilmapiirin, joka mahdollisti osallistujille kokemuksen sosiaalisesta hyvÄksytyksi tulemisesta ja yhteenkuuluvuuden tunteesta.

Kuntouttavaan työtoimintakokeiluun osallistuneet kokivat ohjaustyössÄ käytettyjen voimavaraistavien työtapojen vahvistaneen motivaatiota ja itsetuntoa, nostaneen mielialaa ja merkityksellisyuden tunnetta sekä ehkäisseen häpeän tunnetta ja pakottamisen tai holhoamisen aiheuttamaa vastarintaa. Osallistujien osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksiin on vaikuttanut myös työtoiminnan ohessa vietetyn vapaa-ajan osuus sekä sosiaalisen toiminnan mielekkyys ja sosiaalisten suhteiden muodostuminen. NÄmÄ tekijät ovat luultavammin vaikuttaneet mielialaa kohottavasti ja siten saattaneet vaikuttaa haastatteluiden tuloksiin positiivisten kokemusten ilmaisujen lisÄÄntymisenÄ tai voimistumisena. Voimavaraistavien menetelmien lähtökohtana työkokeilussa on ollut tuottaa myös osallisuuden ja yhteisöllisyyden voimavaraistavaa vaikutusta, joten en lähtökohtaisesti pitäisi sitä tutkimuksen tuloksia vÄäristÄvänä, vaikka työkokeilun tuloksiin vaikuttavia kokemuksia olisikin saatu varsinaisen työajan ulkopuolella. Myös esimerkiksi merkittävä unenlaadun parantuminen, jota useat osallistujat ilmaisivat kokeneensa, voi olla seurausta useista fyysistä, sosiaalisista tai psyykkisistä tekijöistä, jotka vaikuttivat työkokeilun kokemiseen myönteisesti.

Työtoiminnan yksilöllisesti soveltuvaksi kohdennettu fyysinen kuormittavuus sekä tehtävänannon mielekkyys vaikutti nostavan osallistujien vireystasoa ja mielialaa. Osallistujat valikoituivat mielestÄän parhaiten soveltuviin tehtäviinsÄ omaehtoisesti ja pääsivät vaihtamaan tehtävÄän niin halutessaan. Osallistujien valtaistuminen työnjaollisesti lisÄsi sitoutumista

työtehtäviin ja vastuunottoon itse valitun tehtävän suorittamiseksi. Osa osallistujista koki työskentelyn pienryhmissä mielekkääksi ja osa työskenteli mieluiten yksin tai pareittain oman projektinsa ääressä. Kannustava, erilaisuutta hyväksyvä ja mukaan ottava työyhteisö lisäsi osallistujien vuorovaikutuksellisuutta ja mahdollisti ystävyyssuhteiden muodostamisen työtoimintaan osallistuvien keskuudessa.

Työn tilaajien näkökulmasta työtoimintakokeilu nähtiin yksinomaan positiiviseksi vaikutuksiltaan. Tehty työ koettiin hyödylliseksi ja se oli tuloksiltaan toiveiden mukaista tai odotuksia parempaa. Osallisuuteen kannustavat voimavaraistavat ohjausmenetelmät huomioitiin osallistujia motivoivina ja mielialaa nostattavina, jonka vuoksi ohjaustyön menetelmien kehittämistä toivottiin lisättävän muidenkin Kesäharjuun saapuvien ryhmien ohjaustyöhön. Osallisuutta tukevan ja voimavaraistavan ohjaustyön kehittämiseen toivottiin järjestettävän koulutusta Kesäharjussa. Kesäharjuun sijoittuvalle työtoiminnalle nähtiin jatkuvuuden mahdollisuuksia sesonkiluonteisena, säännöllisesti järjestettävänä toimintana.

Työtoimintakokeiluun osallistuneiden osatyökykyisten kokemat positiiviset vaikutukset ilmenivät tutkimuksessa ja vuorovaikutustilanteissa odotuksiani selvemmin ja ohjaustyön huomiona havaittiin lisäksi fyysisen työn liikunnallisen vaikutuksen mahdollinen yhteys skitsofrenian negatiivisten oireiden vähenemiseen. Kyseessä oli kuitenkin lyhyt ajanjakso ja on mielenkiintoista pohtia, kuinka pitkäkestoisia muutoksia osallistujien tilanteeseen on saatu. Työtoiminnan loputtua osallistujat oletettavasti palaavat normaaliin arkeensa, mutta merkitykselliset kokemukset ja yhteydenpito uusiin tuttavuuksiin mahdollisesti säilyvät. Voimavaraistavat työmenetelmät sekä tutkimuksessa suoritettut itsetutkiskelun havainnot mahdollisesti vaikuttavat itsetuntoon ja rohkaisevat hakeutumaan vastaavanlaisiin mahdollisuuksiin jatkossakin, kuten teemahaastattelussa ilmenikin.

Toiminnalle ja sen rahoitukselle on usein leimallista määräaikaisuus tai hankepohjaisuus, mikä vaikeuttaa toiminnan pitkäjänteistä kehittämistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Työtoimintakokeilujen ja vastaavien hankkeiden myötä saavutettujen kokemusten pohjalta olisi tavoiteltavaa luoda kehittyneessä olevan Suomen mallin lähtökohtien mukaisesti uudenlaista, pysyvää ja laaja-alaista työtarjontaa osatyökykyisten tarpeisiin. Yhteiskunnan asennemuutoksella työelämän monimuotoisuuden ja erilaisuuden hyväksymiseksi sekä osatyökykyisille ja työnantajille tarjottujen tukien ja kannustimien kehittämisen myötä on mahdollista luoda monipuolisia ja kuntoutumista tukevia työtoimintoja osatyökykyisten tarpeisiin.

8.2 Kehittämisasetelman luotettavuus ja eettisyys

Mielenterveyskuntoutujat voidaan Maailman Lääkäriliiton (WMA) mukaan katsoa haavoittuvaksi ryhmäksi, jonka vuoksi tutkimukselle on haettu eettinen ennakoarviointi Pääkaupunkiseudun ammattikorkeakoulujen ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta. Toimikunta arvioi ennakolta ja antaa lausuntoja ihmiseen kohdistuvista tutkimuksista, jotka eivät kuulu

lääketieteellisen eettisen toimikunnan arvioitavaksi. Tutkimuksen eettisyyden arvioinnissa on huomioitu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimia ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Muun kuin lääketieteellisen ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisen ennakoarvioinnin perusteena tutkimuksessa oli opinnäytetyön tekijän näkemyksen mukaan riski aiheuttaa tutkittaville heidän arkielämän rajat ylittävää henkistä haittaa tai turvallisuushkaa. Turvallisuushkana huomioitiin kuntouttavan työtoiminnan mahdollinen henkinen rasittavuus ja fyysinen loukkaantumisriski. Lisäksi huomioitiin alkavan korona -virus pandemian vaikutukset tutkittavien turvallisuuteen. (TENK 2019.)

Tutkimukseen osallistuneet ihmiset ovat kuntoutustoiminnassa mukana terveyteensä tai toimintakykynsä liittyvistä syistä, joka on otettava huomioon työmenetelmissä ja tutkimustavoissa. Työtoiminnan ohjaustyössä käytettiin voimavaraistavia menetelmiä ja haastattelujen lähtökohtana oli ratkaisukeskeinen valmennus, jossa on painopiste yksilön voimavaroihin sekä positiiviseen palautteeseen. Voimavaraistavilla menetelmillä pyritään mielenterveyttä, osallisuutta ja elämänhallintaa tukevaan toimintaan, jolla voidaan tehokkaasti ehkäistä työtoiminnan ja tutkimuksen mahdollisesti aiheuttamaa stressiä, negatiivisen minäkuvan muodostumista tai muuta psyykkistä kuormitusta. Työtoiminnan järjestämisessä huomioitiin ajanmukainen Thl:n ja Niemikotisäätiön organisaatiokohtainen ohjeistus pandemiatilanteesta johtuen ja tarkastettiin huolellisesti osallistujien terveydentila, koronatartuntaan viittaavat oireet sekä riskiryhmiin kuulumisen ennen työtoiminnan alkua. Lisäksi työtoimintakokeilussa oli mahdollisuus työtaturmiin, joiden ehkäisyssä huomioitiin riittävä ohjeistus turvallisiin työmenetelmiin sekä suojavarusteiden käyttöön. Osallistujat olivat vakuutettuja Niemikotisäätiön toimesta työkokeilun ajan.

Työtoimintakokeiluun hankittiin vapaaehtoisia osallistujia Niemikotisäätiön julkaisemassa Hyvä mieli -lehdessä esitetyssä mainoksessa. Lehteä toimitetaan ilmaisjakeluna kaikille Niemikotisäätiön asumispalveluyksiköiden, Jälleenvuokrauksen sekä työtoimintakeskusten asiakkaille. Lehti tavoittaa noin kaksituhatta Niemikotisäätiön asiakasta sekä yhteistyötahojen kautta laajemmankin mielenterveyskuntoutujien joukon. Lisäksi Niemikotisäätiön työntekijöitä on pyydetty kertomaan työkokeilusta asiakkailleen. Työkokeilusta tiedon saaneet ja siitä kiinnostuneet kuntoutujat ovat olleet yhteydessä opinnäytetyön suorittajaan ja saaneet tietoa työkokeilun käytännöistä sekä työkokeiluun liittyvästä tutkimuksesta ja sen menetelmistä. Osallistujia on tiedotettu ennen ilmoittautumisen vastaanottamista tutkimukseen liittyvistä haastatteluista sekä niiden henkilökohtaisiin terveydellisiin kokemuksiin liittyvistä teemoista. Osallistujille on mahdollistettu ennen työkokeilua yhteydenpito puhelimitse opinnäytetyön tekijän kanssa mahdollisten kysymysten esittämistä varten. Osallistujilla on ollut mahdollisuus peruuttaa osallistumisensa omasta aloitteestaan.

Osallistujat ovat allekirjoittaneet kirjallisen suostumuksen opinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen osallistumisesta ennen työkokeilun alkamista. Suostumuslomake on läpikäyty

yhdessä osallistujan ja opinnäytetyön tekijän kanssa. Tutkimuslupaa on haettu yhteistyöorganisaationa toimineelta Niemikotisäätiöltä ja sen on myöntänyt toiminnanjohtaja Seppo Eronen 9.3.2020. Ennen tutkimuslupan hakemista opinnäytetyön tekijä on esittänyt Niemikotisäätiön johdolle työtoimintakokeilun prosessikuvauksen ja sopinut käytettävistä resursseista sekä esittänyt käytettävät tutkimusmenetelmät.

Koronatilanteesta johtuen Niemikotisäätiön johto ja yhteistyötahot muodostivat yhteistyössä opinnäytetyön laatijan kanssa riskiarvion etenevässä poikkeustilanteessa. Riskiarviossa huomioitiin Sosiaali- ja terveysministeriön suositukset koronaviruksen laajenemisen estämiseksi ja ammattihenkilöstön sekä riskiryhmiin kuuluvien henkilöiden suojaamiseksi. Ryhmäkoon osalta huomioitiin osallistujien määrän olevan alle kymmenen henkilöä. Lisäksi huomioitiin toiminnan järjestämisen tarpeellisuus sekä mahdollisuus asiakkaiden kuulumisesta riskiryhmään. Ajanmukaisten ohjeistusten perusteella ei havaittu pakottavaa tarvetta toiminnan peruuttamiselle varotoimenpiteenä ja muodostettiin päätös työkoikeilun suunnitelman mukaisesta järjestämisestä. Keskeistä on ollut osallistujien ajanmukainen tiedottaminen sekä jo oirehtivien tai erityiseen riskiryhmään kuuluvien poissulkeminen toimintaan osallistumisesta. Terveystilan tarkastamisen jälkeen kaikki ilmoittautuneet ovat voineet osallistua työkoikeiluun 16. - 20.3.2020.

Skitsofrenian kognitiiviset häiriöt ovat luonteeltaan laaja-alaisia ja niillä voi olla jopa sairauden muita oireita suurempi merkitys henkilön kokonaisvointiin ja arkiselviytymiseen. Häiriössä korostuvat erityisesti prosessointinopeuden hidastuminen ja episodisen eli tapahtumamuistin ongelmien korostuminen, joka näkyy muistitehtävien oppimisen ja mieleenpalauttamisen ongelmassa. Myös lyhytkestoisen työmuistin ja toiminnanohjausfunktioiden häiriöt ovat tavallisia. Skitsofreniaa sairastavista kolme neljästä suoriutuu neuropsykologisista tehtävistä keskitasoa huonommin ja neljäsosa muuhun väestöön verrattuna normaalisti tai keskivertoa paremmin. Myös normaalisti suoriutuvilla on kuitenkin oletettavasti suorituskyvyn laskua lähtötasoonsa verrattuna ja heillä voi olla arkipäivää haittaavia kognitiivisia ongelmia. Paremmin suoriutuvilla voi olla vähemmän negatiivisia oireita, kuten tunteiden latistumista, puheen köyhtymistä ja huomiokyvyn puutoksia. Positiivisten oireiden, kuten harha-aistimusten esiintyminen ei liity yhtä suorasti kognition heikkenemiseen. Sairastumisen myötä kognitiivisen toimintakyvyn lasku johtaa usein kouluttautumisen keskeytymiseen ja työelämästä syrjäytymiseen, mikä rajoittaa vakavasti skitsofreniaan sairastuneen tulevaisuuden mahdollisuuksia. Osalla sairastuneista voi kognitiivinen toimintakyky kohentua lääkehoidon ja muun tasapainotavan hoidon avulla (Tuulio-Henriksson 2014, 233-234.)

Skitsofreenistyyppisten häiriöiden oirekuvassa korostuvan kognition heikkenemisen vuoksi haastateltavan osatyökykyisen kohderyhmän voidaan olettaa kärsivän jonkinasteisesta käsitteenmuodostuksen hankaloitumisesta, muistin heikentymisestä ja prosessinopeuden hidastumisesta (Tuulio-Henriksson 2014, 233-234). Nämä piirteet huomioitiin haastatteleamalla

osallistujia yksilöllisellä, selkeällä ja rauhallisella työotteella. Osatyökykyiset haastateltavat kykenivät keskittymään hyvin haastatteluihin ja olivat kiinnostuneita tarkastelemaan näkemyksiään voimavaroistaan sekä kokemuksistaan työtoiminnan suhteen.

Kykyviisari-kysely mahdollistaa muutosraportin muodostamisen tutkimuksen määrälliseen raportointiin. Ryhmäkoon ollessa alle kymmenen henkilöä aineiston numeerista raportointia tai muutosraporttia ei voida tietoturvasyistä kuitenkaan tuottaa. Otoksen pienuudesta johtuen on yksittäisen vastaajan tunnistamisen riski liian suuri. Lisäksi otoksen pienuudesta johtuen tilastollisten analyysien tekeminen ei olisi tutkimuksellisesti luotettavaa. Kykyviisari soveltui kuitenkin hyvin työvälineeksi alku- ja loppuhaastatteluiden laadullisen materiaalin hankkimiseen, etenkin kun kyselyn teemoja täydennettiin avoimilla kysymyksillä. Kyselyn jakelun menetelmät saattavat vaikuttaa vastausaktiiviteettiin tai tuottaa valikoituneen otoksen (Robson 2001, 197). Osallistujat olivat tietoisia vastaustensa laadullisesta analyysitavasta, jonka perusteella ei tutkimustuloksista voida päätellä lukumäärän perusteella osallistujien antamia vastauksia. Teemahaastattelun avoimissa kysymyksissä vältettiin suoria kysymyksiä, koska ne johdattelevat haastateltua oletettuihin vastauksiin.

THL:n kehittämispäällikkö Esa Nordlingin (Raivio 2020) mukaan toipumisorientaatioonkin on kehitelty mittareita. Hän kuitenkin suhtautuu kriittisesti määrällisillä asteikoilla yksilöllisten kokemusten mittaamiseen. Määrälliset aineistot voivat vääristää tuloksia, koska yksilölliset kokemukset ja niiden merkitykset voivat olla jokaiselle hyvin erilaisia ja osallistujien tulkinnot sekä tuntemukset saattavat poiketa huomattavasti toisistaan. Toipumisen edistystä voidaan seurata, mutta vertailu muihin kuntoutujiin voi heikentää tutkimuksen validiteettia. (Raivio 2020, 162-163.) Mielenterveyskuntoutujien psyykkisen hyvinvoinnin ja mielialan vaihtelu voi myös aiheuttaa tavanomaista runsaampaa vääristymää tuloksissa riippuen haastattelutilanteesta ja henkisistä voimavaroista sen aikana.

Kykyviisari- ja teemahaastattelut suoritettiin työpäivän aikana yksilöhaastattelumenetelmistä johtuen yksilöllisesti ajoitettuna. Osallistujat saivat vaikuttaa itse haastatteluajankohtaansa työtehtäviensä mukaisen aikataulun sekä oman halukkuutensa mukaisesti. Haastatellut osoittivat kiinnostusta tutkimukseen ja sen mahdollistamaan itsetutkiskeluun voimavarojensa kartoittamiseksi. Osallistujat antoivat vireän ja psyykkisesti tasapainoisen vaikutelman haastattelujen aikana, joka vaikuttaa tulosten luotettavuutta nostavasti. Osallistujien osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksiin on vaikuttanut myös työtoiminnan ohessa vietetyn vapaa-ajan osuus sekä sosiaalisen toiminnan mielekkyys ja sosiaalisten suhteiden muodostuminen. Nämä tekijät ovat luultavammin vaikuttaneet mielialaa kohottavasti ja siten saattaneet vaikuttaa haastatteluiden tuloksiin positiivisten kokemusten ilmaisujen lisääntymisenä tai voimistumisena. Voimavaraistavien menetelmien lähtökohtana työkokeilussa on ollut tuottaa myös osallisuuden ja yhteisöllisyyden voimavaraistavaa vaikutusta, joten en lähtökohtaisesti pitäisi sitä

tutkimuksen tuloksia vääristävänä, vaikka työkokeilun tuloksiin vaikuttavia kokemuksia olisi-kin saatu varsinaisen työajan ulkopuolella.

8.3 Jatkokehittämisaiheet

Työmarkkinoilla on runsaasti osatyökykyisille soveltuvia työtehtäviä, jotka kuitenkin vaativat uudenlaista organisointia ja valmentavaa työtettä. Osatyökykyisten työllistymisen esteitä ovat muodostaneet alan toimijoiden mukaan epäselvyydet vastuukysymyksistä ja huoli toimintakyvyn vaihtelusta. Osatyökykyisen näkökulmasta kannustinloukut ovat aiheuttaneet kokemuksen työnteon kannattamattomuudesta. Yksityisen työnantajan kannalta työn kohtuuttomaksi muodostuva hinnoittelu on vähentänyt tehokkaasti toimeksiantojen määrää ja aiheuttanut työn teettämistä pimeänä eli verottomana palkkatyönä, jonka tekemiseen työttömät osallistuvat. Hallitusohjelman linjauksen mukaisten osatyökykyisten osallisuuden lisäämisen ja kannustinloukkujen purkamisen myötä olisi mielenkiintoista selvittää kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuuksia eri toimintaympäristöissä palvelemaan osatyökykyisten osallistamista sekä yritysten ja yhteiskunnan saamaa hyötyä työvoimasta.

Hankkeiden ja työkokeiluiden toiminta on määräaikaista, joten osallistuneiden osatyökykyisten elämäntilanteissa tapahtuneet muutoksetkaan eivät ole oletettavasti pääosin pysyviä. Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista havainnoida, mitä osatyökykyisten elämäntilanteissa on tapahtunut työtoimintaan tai vastaaviin hankkeisiin osallistumisen jälkeen.

Aineiston pienuudesta johtuen tutkimuksen tuloksia ei voitu käsitellä määrällisesti ja tilastollisesti. Jatkotutkimuksissa olisi hyvä selvittää nousevatko laadullisesti arvioidut tekijät suuremmissa aineistossa myös tilastollisesti esiin.

Lähteet

Painetut

Ahola, T., Furman, B., Ahola, M. & Kujasalo, K. 2018. Reteaming-valmennus. Yksilöiden ja yhteisöjen ratkaisukeskeinen kehittämismenetelmä. 3. uudistettu painos. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Arajärvi, P. 2009. Maahanmuuttajien työllistyminen ja kannustinloukot. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

De Jong, P. & Berg, I. 2016. Ratkaisukeskeisen terapian oppikirja. Helsinki: Lyhytterapiainstituutti Oy.

Gothóni, R., Hyväri, S., Kolkka, M., Vuokila-Oikkonen, P. & Addy, T. 2016. Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus University Press.

Jokinen, M., Andersson, J. & Hillgrén, A. 2014. Kilpailuetua yhteiskuntavastuusta -oppimateriaali. Turun yliopisto.

Kostilainen, H. & Nieminen, A. 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Helsingin Diakonialaitos.

Parviainen, A., Parviainen, E., Javanainen, M., Huovila, P. & Aflatuni, A. 2017. Menestyvä joukkue. Onnistu valmentavana esimiehenä. 1. painos. Porvoo.

Raivio, M., Raivio, J. & Nordling, E. 2020. Toipuva mieli. Opas toipumisorientaatioon. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen: Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Rinta-Jouppi, J. 2012. Voimavaravalmennuksen käyttö kuntoutuksessa. Teoksessa Vuorikuru, I. (Toim.) Mielenterveyskuntoutus ja työhön paluu. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.

Robson, C. & Lindqvist, T. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Helsinki: Tammi.

Ryan, R. & Deci, E. 2017. Self-determination theory. Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. New York: The Guilford Press.

Särkelä-Kukko, M. & Rouvinen-Wilenius, P. 2014. Osallisuus - Teoriaa ja tekoja. Teoksessa Jämsen, A. & Pyykkönen, A. (Toim.) Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry.

Tuulio-Henriksson, A. 2014. Kognitiiviset toiminnot vaikeissa psykoottisissa häiriöissä. Duodecim.

Vuokila-Oikkonen, P. & Keskitalo, E. 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen voimavara- ja ratkaisukeskeiset menetelmät. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Helsingin Diakonialaitos.

Vuorikuru, I. 2012. Mielensterveyskuntoutus ja työhön paluu. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.

Sähköiset

Aistrich, M. 2014. Kannattaako vaikuttavuutta yrittää mitata? Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. Viitattu 16.10.2020. <https://www.sitra.fi/artikkelit/kannattaako-vaikuttavuutta-yrittaa-mitata/>

Hallitusohjelma 2019. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi. Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019/23. Viitattu 10.11.2019. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

HSY 2019. Helsingin seudun ilmastopalkinto. Viitattu 20.10.2019. https://www.hsy.fi/fi/asiantuntijalle/tapahtumat/jaettavat_palkinnot/Sivut/Helsingin-seudun-ilmastopalkinto-.aspx

Huotari T., Männistö J. & Ukkola S. 2012. Vastuullista yrittäjyyttä hyvinvointialalle koulutuksen malli. ePooki - Oulun seudun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 5/2012, Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Viitattu 12.10.2019 [URN:NBN:fi:amk-201204104254](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:fi:amk-201204104254)

Karjalainen, J. & Karjalainen, V. 2010. Kuntouttava työtoiminta. Aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 3.12.2019. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80039/4aa5eb26-0e0e-4dac-928e-4597d8c7a8d9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kansaneläkelaitos 2020. Työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus. Viitattu 18.10.2020. <https://www.kela.fi/tyollistymista-edistava-kuntoutus>

Kuntoutussäätiö 2019. Tie työelämään. Viitattu 17.10.2020. https://tietyoelamaan.fi/keinot-tyokyvyn-tueksi/kohti-tyoelamaa/kuntoutus_koulutus_tyonhaku/tyokokeilu/

- Kyyrä T., Naumanen P., Pesola H., Uusitalo R. & Ylikännö M. 2019. Aktiivimallin vaikutukset työttömiin ja TE-toimistojen toimintaan. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Viitattu 10.3.2020. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/172797/t189.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001. Finlex. Viitattu 12.1.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>
- Masto-hanke. 2011. Loppuraportti. Masennusperäisen työkyvyttömyyden vähentämiseen tähtäävän hankkeen toiminta ja ehdotukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 25.2.2020. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72074/URN%3aNBN%3afi-fe201504223227.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Mattila-Wiro, P. & Tiainen R. 2019. Kaikki mukaan työelämään. Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tuloksia ja suosituksia. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:25. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 17.10.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN>
- Moring, J., Martins, A., Partanen, A., Nordling, E. & Bergman, V. 2012. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009 - 2015. Raportti 46/2012. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 4.4.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-907-7>
- Murto, J. & Pentala, O. 2016. Osallistuminen, hyvinvointi ja sosiaalinen osallisuus - ATH-tutkimuksen tuloksia. Järjestökentän tutkimusohjelma. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 13.5.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-757-2>
- Niemikotisäätiö. Yleishyödyllistä toimintaa mielenterveyskuntoutujien hyväksi. Viitattu 15.1.2020. <https://niemikoti.fi/yleista/>
- Rauramo, P. 2020. Työ ja mielenterveys. Työturvallisuuskeskus. Viitattu 2.10.2020. https://ttk.fi/oppaat_ ja_ohjeet/digijulkaisut/tyo_ ja_ mielenterveys
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.9.2020. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>
- Saikka, P. 2018. Valtion ja kuntien vastuunjako pitkäaikaistyöttömien aktivoinnissa: Sisälönanalyysi hallitusohjelmista ja hallituksen esityksistä vuosina 1995-2015. Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 26(2), 104-122. Viitattu 20.1.2020. <https://doi.org/10.30668/janus.65466>

Suomen mielenterveys ry (Mieli ry) 2019. Artikkel. Viitattu 1.11.2020.

<https://mieli.fi/fi/mielenterveysseura/organisaatio-ja-toiminta/strategia/mita-mielenterveys>

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2019. Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 2.10.2020. http://www.stat.fi/til/tyti/tyti_2019-09-13_men_001.html

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016. Loppuraportti. Kaikki keinot käyttöön - yhteistyöllä ratkaisuihin. Osatyökykyiset työssä -ohjelma (OSKU) 2013-2015. Helsinki. Viitattu 10.1.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3690-4>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Lineaarinen malli ehdolla työkyvyttömyyseläkejärjestelmän kehittämiseen. Tiedote 125/2017. Viitattu 2.10.2020. <https://stm.fi/-/lineaarinen-malli-ehdolla-tyokyvyttömyyseläkejärjestelmän-kehittämiseen>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 1§,4§,17§. Viitattu 12.1.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki#L2P7>.

Sosiaalikallega 2017. Recovery-toimintaorientaatio mielenterveyspalveluissa. Hankesuunnitelma. Viitattu 3.11.2019. www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/recovery/recovery/recovery-hankesuunnitelma

Suomen sosiaali ja terveys Ry (SOSTE) 2020. Osatyökykyiset ovat merkittävä työvoimapotentiaali. Viitattu 18.10.2020. <https://www.soste.fi/tyollisyys/osatyokykyiset-ovat-merkittava-tyovoimapotentiaali/>

Suomen sosiaali ja terveys Ry (SOSTE) 2020. Toiminnan vaikuttavuus. Viitattu 17.10.2020. <https://www.soste.fi/jarjestoapas/toiminnan-vaikuttavuus/>

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2020. Toimintakyvyn arviointi. Viitattu 12.1.2020. <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/toimintakyvyn-arviointi>

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2018. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma vuoteen 2020. Viitattu 15.1.2020. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kansallinen-mielenterveys-ja-paihdesuunnitelma/ehdotukset-mielenterveys-ja-paihdetyon-kehittamisen-painopisteiksi-vuoteen-2020>

Tie työelämään 2017. Viisi keinoa edistää osatyökykyisen työllistymistä ja osallisuutta OTE-kärkihankkeen alueellisissa kokeiluissa. Blogi. Viitattu 11.11.2020. <https://tietoelamaan.fi/viisi-keinoa-edistaa-osatyokykyisen-tyollistymista-ja-osallisuutta-ote-karkihankkeessa/>

Tiikkainen, P. & Heikkinen, R. 2011. Sosiaalisen toimintakyvyn mittaaminen ja arviointi väestötutkimuksissa. Toimia. Viitattu 2.2.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132198/18_Sosiaalisen%20toimintakyvyn%20arviointi%20ja%20mittaaminen%20vaestotutkimuksessa.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Tilastokeskus 2020. Tilastot. Työvoimatutkimus. Viitattu 10.10.2020. http://www.stat.fi/til/tyti/2020/09/tyti_2020_09_2020-10-20_tie_001_fi.html

TENK 2019. Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettiset periaatteet suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 4.2.2020. https://www.metropolia.fi/sites/default/files/images/TKI%20ja%20hankkeet/ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Työterveyslaitos 2019. Sosiaalinen osallisuus ja työ- ja toimintakyvyn muutos - koordinaatiohanke (Solmu). Kykyviisari. Työ- ja toimintakyvyn itsearviointimenetelmä. Euroopan sosiaalirahasto (ESR). Viitattu 10.2.2020. https://sivusto.kykyviisari.fi/wp-content/uploads/2019/10/Kykyviisari_kaytto_opas_paivitys_SF_171019_yleinen-.pdf

Työturvallisuuskeskus 2020. Työ ja mielenterveys. Digijulkaisu. Viitattu 5.10.2020. https://ttk.fi/oppaat_ja_ohjeet/digijulkaisut/tyo_ja_mielenterveys

Työ- ja elinkeinoministeriö 2020. Suomen malli osatyökykyisten työllistämiseksi. Muistio. Viitattu 2.11.2020. https://tem.fi/documents/1410877/16402203/Muistio_medialle_osatyökykyisten_työllistäminen_final.pdf/902c21e9-5a84-3413-04d0-9fc663591f09/Muistio_medialle_osatyökykyisten_työllistäminen_final.pdf?t=1600339966141

Työ- ja elinkeinoministeriö 2019. Työllisyyskatsaus. Viitattu 20.1.2020. www.temtyollisyyskatsaus.fi/graph/tkat/tkat.aspx?lang=fi&top=3&ssid=20012819592518&sub=33#

Valtioneuvosto 2020. Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi. Helsinki. Viitattu 4.5.2020. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/luottamuksen-ja-tasa-arvoisten-tyomarkkinoiden-suomi>

Valtioneuvosto 2020. Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi. Helsinki. Viitattu 8.5.2020. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/oikeudenmukainen-yhdenvertainen-ja-mukaan-ottava-suomi>

Julkaisemattomat

Furman, B. & Salin, O. 2019. Ratkaisukeskeisyyden kivijalat. Toiveikkuus ja sen herättäminen, yhteistyö, luovuus. Diasarja. Viitattu 2.11.2019

Sarlio-Siintola S. 2019. T&K&I-toiminnan eettiset ulottuvuudet. Diasarja. Viitattu 2.11.2019

Juujärvi, S. 2013. Arviointitutkimus t&k -strategiana. Opetusmateriaali. Viitattu 11.11.2019.

Kuviot

Kuvio 1: Työkyvyn talo -malli työhyvinvoinnin perustana.....	18
Kuvio 2: Sosiaalinen toimintakyky.....	20
Kuvio 3: Esimerkki ratkaisukeskeisen menetelmän käytöstä työtoiminnassa.....	29
Kuvio 4: Kykyviisarin hyödyntämisen malli etenemisvaiheineen sekä esimerkki siitä, millä tavoin kykyviisaria on mahdollista soveltaa haastattelussa.....	35
Kuvio 5: Kykyviisarin osa-alueet.....	35

Taulukot

Taulukko 1: Kehittämisasetelma.....	30
Taulukko 2: Alkutilanteen kartoituksen voimavarat ja kehittämiskohteet.....	37
Taulukko 3: Osallistujien havaitsemat muutokset työkokeilun päätteeksi.....	42
Taulukko 4: Teemahaastattelun avoimien kysymysten vastaukset ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Kuinka mielekkääksi osallistujat kokivat voimavaraistavia työmenetelmiä soveltaneen työkokeilun?.....	44
Taulukko 5: Teemahaastattelun avoimien kysymysten vastaukset toiseen tutkimuskysymykseen: Minkälaisia terveydellisiä, sosiaalisia ja taloudellisia hyötyjä osallistujat kokivat saavuttaneensa?.....	48
Taulukko 6: Työn tilaajille suoritettussa teemahaastattelussa haettiin vastausta kolmanteen tutkimuskysymykseen: Kuinka tuloksellista työkokeilussa tehty työ oli työn tilaajan mielestä?	52